

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Andrej Andacký

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky
a útěk od rodiny, důsledky a východiska**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Olejníček

Vypracoval:

Andrej Andacký

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**Školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky a útěk od rodiny, důsledky a východiska**“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně 18. 3. 2011

.....

Andrej Andacký

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Janě za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce, které si nesmírně vážím.

Andrej Andacký

Obsah

Úvod	2
1. Vymezení klíčových pojmů	4
1.1. Dítě	4
1.2. Potulky	4
1.3. Útěk od rodiny	5
2. Školní prostředí jako zátěž	7
2.1. Definice, charakteristika a funkce školy a školního prostředí	7
2.2. Špatný prospěch	10
2.3. Šikana	13
2.4. Záškoláctví	17
3. Rodinné prostředí jako zátěž	19
3.1 Definice, charakteristika a funkce rodiny a rodinného prostředí	19
3.2 Týrání a zneužívání dítěte (syndrom CAN)	22
3.3 Rozvod v rodině	24
3.4 Úmrtí rodičů	26
3.5 Náhradní rodič	26
3.6 Neúměrné nároky rodičů na dítě	28
3.7 Nedostatek času či nezájem o dítě	30
4. Důsledky potulek a útěků dětí od rodiny, východiska, pomoc a prevence	33
4.1 Kriminalita, užívání návykových látek	33
4.2 Sekty, kulty a extrémistické hnutí	35
4.3 Rozpad rodiny (ustavní a ochranná výchova)	37
4.4 Pomoc státních a neziskových organizací	39
4.5 Sociální pedagogika	44
5. Průzkum	46
5.1 Cíl průzkumu, stanovení hypotéz	46
5.2 Metoda a technika	46
5.3 Vzorek	47
5.4 Vyhodnocení dotazníku	47
5.5 Shrnutí výsledků dotazníkového průzkumu a vyhodnocení hypotéz	57
Závěr	60
Resume	62
Anotace a klíčová slova	63
Seznam použité literatury a další prameny	65
Přílohy	67

Motto:

„Staň se tím, čím jsi. Dělej to, co jenom ty sám můžeš udělat.“

NIETZSCHE

Úvod

Téma, které je předmětem mé práce, je nazváno “Školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky a útěk od rodiny, důsledky a východiska“.

Počáteční začleňování jedince do společnosti, první orientace ve světě a porozumění zásadám lidského soužití probíhá především v rodinném prostředí. Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Dalším zdrojem pestrých zážitků a nejrozmanitějších podnětů je školní prostředí. Pokud některé z těchto prostředí je nekvalitní až patologické (špatný prospěch, šikana, záškoláctví, týrání a zneužívání dítěte, rozvod v rodině, úmrtí rodičů, náhradní rodič, neúměrné nároky rodičů na dítě), stává se jedním z nejčtetnějších příčin, pro které dítě opouští domov.

Cílem mé bakalářské práce bude snaha popsat a vysvětlit problematiku školního a rodinného prostředí, specifikovat zátěž dítěte ve škole i doma, zamyslet se nad hloubkou zátěže, vlivem vrstevníků, který startuje potulky a později i motivaci k útěku dětí od rodiny. Dále rozeberu důsledky a pokusím se nalézt vhodné řešení této problematiky z pohledu sociálního pedagoga. V praktické části bych chtěl u respondentů zjistit pomocí dotazníku jejich připravenost zvládnout danou zátěž a zjistit, který z uvedených patologických jevů a jaké okolnosti ve výchovném prostředí by je přiměly k útěku od rodiny. U koho by hledali pomoc a s kým by byli problém ochotni řešit.

V počáteční kapitole si vymezím klíčové pojmy dítě, potulka a útěk od rodiny, které se budou prolínat celou mou prací. Ve druhé kapitole budu pojednávat o školním prostředí jako zátěži. Pomocí dostupné literatury a příběhů dětí získaných ze stránek linky bezpečí a institucí zabývajících se útekem dětí (policie ČR, OSPOD), popíši nejběžnější rizikové faktory školního prostředí vedoucí k potulkám a útekům dětí od

rodiny. Ve třetí kapitole se obdobným způsobem zaměřím na rodinné prostředí. Čtvrtou kapitolu věnuji důsledkům a východiskům z potulek a útěků od rodiny. Zaměřím se na to, co děti při útocích dělají a s čím se mohou setkat. Pojednám o východiscích a řešeních důsledků potulek a útěku od rodiny. Pro tuto kapitolu budu opět čerpat informace od institucí zabývajících se útoky. Dále se v této kapitole budu zabývat prevencí. Na možnost prevence a řešení se zaměřím pohledem sociální pedagogiky. V páté praktické kapitole provedu zpracování a vyhodnocení dotazníku, jehož cílem je hledat, specifikovat a popsat postoj dětí k zátěži školního a rodinného prostředí vedoucího k potulkám a útěkům od rodiny, zjistit zkušenosti s touto zátěží. U koho by hledali pomoc a zjistit, který z uvedených patologických jevů ve výchovném prostředí by je přiměl k útěku od rodiny a porovnat tyto jevy co do četnosti a závažnosti.

1. Vymezení klíčových pojmů

Pro mou práci je nezbytné vymezení klíčových pojmů, které se budou prolínat celou prací. Je to stejné jako u kterékoliv vědy. Pokud chceme porozumět, o čem učí a na čem se toto učení zakládá, je nezbytné ze všeho nejdříve porozumět významu klíčových pojmů. S ohledem na strukturu mé práce přistoupím v této kapitole k vymezení klíčových pojmů dítě, potulka a útěk od rodiny. Další základní pojmy již budu vysvětlovat v následujících kapitolách.

1.1 Dítě

„Dítě je člověk v prvním období svého života. Období dětství není obecně ostře ohraničeno. V některých kontextech se za počátek dětství považuje narození, v jiných kontextech se za dítě (nenarozené dítě) považuje plod. V některých kontextech je konec dětství ztotožňováno s dosažením dospělosti, v jiných kontextech se fáze dospívání (adolescence) nebo její část k dětství nepočítá.“¹ Podle článku 1 Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 se dítětem rozumí každá lidská bytost, mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Já v mé práci budu za dítě považovat dítě školou povinné tj. do 16 roku jeho života.

1.2. Potulka

Za potulku označujeme to, když se dítě opakovaně nedostavuje do školy a svůj čas tráví mimo domov, ale mnohdy i to, že opouští zcela své bydliště. Podle dr. Matějčka² se toulky v pravém slova smyslu u dětí v našich dnešních poměrech vyskytují jen velmi zřídka. Častěji doprovázejí útky z domova a zvláště pak útky z dětských domovů nebo navazují na záškoláctví. V těchto případech jde o sekundární (odvozené) poruchy chování. Toulání, které se objevuje jako samostatná forma asociálního jednání, může být podloženo hlubší psychopatologií, jejímž příznakem je

---

¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dítě>, 10.1.2011

² Matějček, Z. Praxe dětského psychologického poradenství. SPN Praha, 1991, 1. vydání, s. 312. ISBN 80-04-24526-9

citová plochost a nepřipoutanost k lidem nebo nějakému místu. Toulání spolu s citovou nepřipoutaností či nezakotveností zapadá však také do symptomatologie psychické deprivace. V takovém případě jde nejspíše o hlubší postižení v rámci deprivativního typu „sociální hyperaktivity“. Dítě je schopno odejít kdykoli, kamkoli - je nezaujatým divákem světa. Nemá minulost a nestará se o budoucnost – jeho chování je bez úzkosti, takže dlouho nemusí být na svých potulkách nikomu nápadné.

1.3. Útěk od rodiny

Nesnesitelné nebo nějakým způsobem ohrožující prostředí je pro dítě velkou zátěží, kterou v mnoha případech řeší útekem z domova jako určitou variantu únikového jednání. Útěky jsou specifickým jevem. Mají mnoho příčin, souvislostí a následků. Definovat jednoznačně tuto problematiku je skoro nemožné. Každý útek je jedinečný. Návrat je však jediné co mají všechny útěky společné. Bez návratu není útek útekem, ale přechodem k novému životnímu stylu nebo životní etapě.

Útěky z domova jsou častější u starších dětí. Jedná se o dlouhodobější opuštění domova. Dr. Matějčka³ rozlišuje dvě formy útěku. Každá má poněkud odlišný klinický obraz a z velké části i odlišnou motivaci. Jsou to útěky jako impulzivní, zkratové jednání a útěky víceméně připravované a plánované.

V prvním případě dítě volí útek jako obranu před degradací vlastního „já“ v očích okolí, jako obranu před ohrožením vlastní identity. Jindy je převládajícím faktorem vzdor vůči vychovatelům. Mnohdy jsou tyto pocity doprovázeny představou sebe jako nešťastné oběti osudu, jindy představou pomsty rodičům, kteří se budou trápit. I při různé motivaci je společným rysem náhlé rozhodnutí. Dítě zpravidla není daleko od domova, jeho hledání je povětšinou úspěšné. Po jeho nalezení se dítěti uleví, protože původní impulzivní rozhodnutí již pominulo a dostavil se strach z nejisté budoucnosti.

Druhý případ, kdy útek z domova je plánován a připravován je závažnější. Motivem je touha po samostatném životě, mimořádných zážitcích, poznání světa. Pokud dítě utíká samo, je to většinou z pomsty rodičům nebo vychovatelům.

---

³ Matějček, Z. Praxe dětského psychologického poradenství. SPN Praha, 1991, 1. vydání, s. 309-311. ISBN 80-04-24526-9

Charakteristickým znakem tohoto typu útěku je předchozí příprava (zásoby jídla, potřebné vybavení, někdy i něco jako zbraň, informace). Vypátrání dětí při tomto druhu útěků již není tak snadné, mnohdy trvá i řadu dní. Společným znakem je, že dítě se domů většinou vrátit nechce. U tohoto typu útěků se můžeme setkat s tím, že dítě začne žít na ulici a z původního útěku z domova se stane nový životní styl. Útěk dítěte od rodiny bývají často provázeny různými sociálně nežádoucími, až patologickými jevy (závislost na návykových látkách, prostituce, kriminalita, sekty).

Potulky a útěky od rodiny jsou vážnějšími odchylkami od společenských norem a jsou řazeny mezi jedny z nejzávažnějších poruch chování. Jednou z vědních disciplín, která se zabývá poruchami chování, je i Sociální pedagogika.

2. Školní prostředí jako zátěž

Školní prostředí tvoří ekologické, společenské, sociální a kulturní složky, které působí na osobnost žáka obsahovou náplní, typem sociální interakce a komunikace. Školní prostředí má stimulovat a kreativizovat talentované a nejschopnější žáky, povzbuzovat méně nadané, chránit a sociálně podporovat žáky nejslabší. Toto prostředí by mělo být k dětem vlídné, přátelské a vytvářet v nich pocit bezpečí a pohody. Zdravé školní prostředí přispívá k dobrému psychickému rozpoložení žáků, pozitivně působí na jejich studijní výkonnost, správný vývoj jejich osobnosti a k získání správných návyků společenského života.

Školní prostředí úzce souvisí s klimatem školy a třídy. Pokud je toto prostředí nepřátelské, utiskující, výhružné až patologické, může se pro určitou skupinu žáků stát zátěžovým, v němž bez pomoci okolí nejsou schopni existence.

2.1. Definice, charakteristika a funkce školy a školního zařízení

„Škola je instituce primárně sloužící k výchově (formování osobnosti) a vzdělávání (osvojování znalostí a dovedností, končící v některých případech získáním profesní kvalifikace). Vedle toho slouží společenské integraci (formuje způsoby komunikace a umožňuje úzký kontakt mezi příslušníky různých společenských skupin) a také selekci (některé školy a vzdělávací programy jsou dostupné jen pro žáky s určitým sociálním kapitálem). Škola významně ovlivňuje sociální alokaci, čili umístování jedinců do systému společenské stratifikace. Škola může být místem deprivace potřeb dítěte, může být i místem, kde je dítě žijící v nepříznivém rodinném prostředí resocializováno (ve škole probíhá tzv. sekundární socializace).“⁴ Z pohledu dětí je škola konkrétní budova nebo soubor budov, do které každé ráno dochází na vyučování. Jsou v ní učebny, učitelé a spolužáci.

Ideální učitel má podle většiny dětí hluboké znalosti ve svém předmětu, umí dobře vysvětlit látku, má smysl pro humor, je veselý a zábavný, objektivní, spravedlivý a nikomu nenadržuje, používá metody výuky, které žáky vtáhnou, zaujmou, je přátelský a snaží se každému žákovi pomoci k úspěchu.

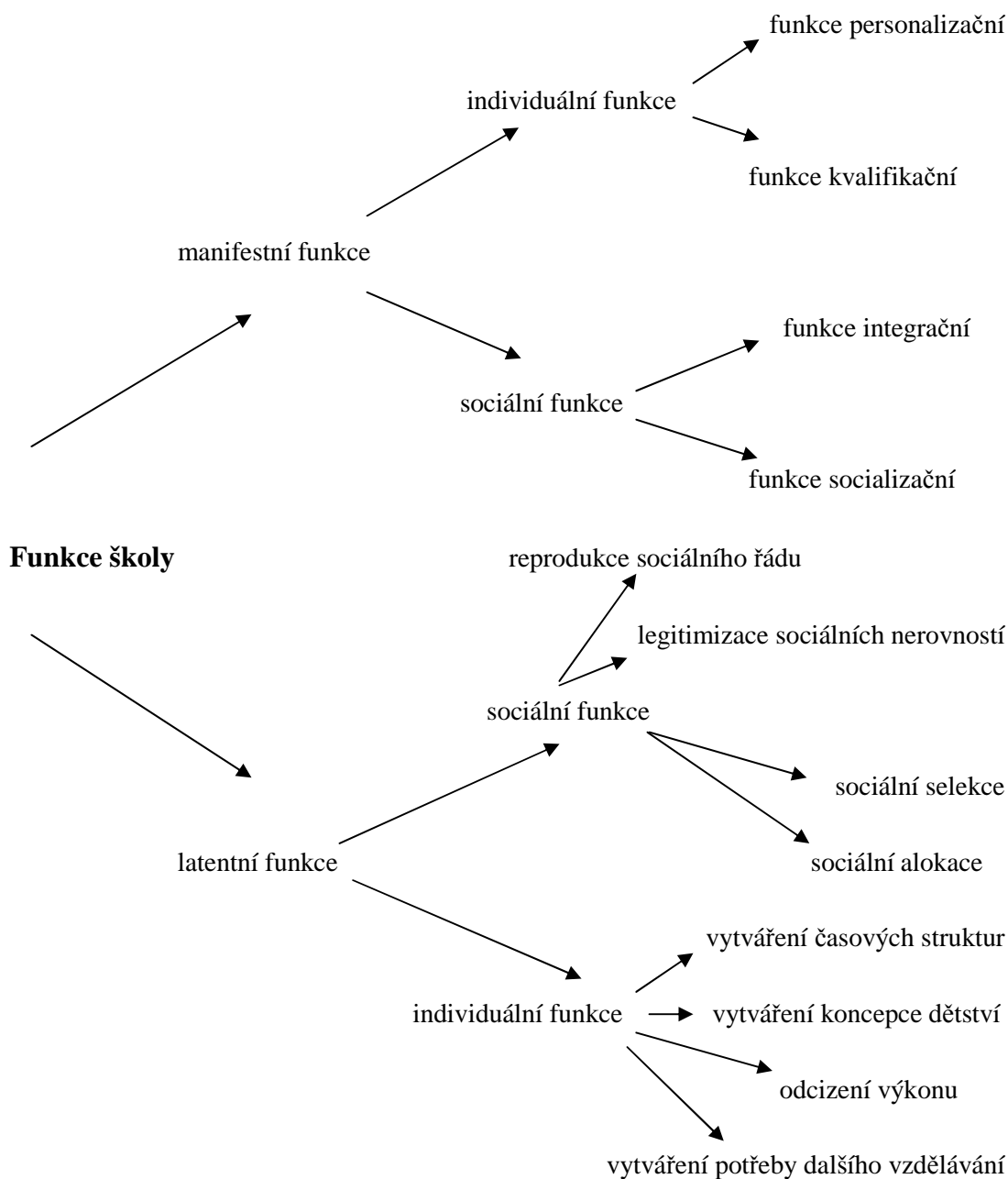
---

⁴ Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, 1. vydání, s. 237. ISBN 80-7178-549-0

Školské zařízení poskytuje služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí. Zajišťuje ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivně výchovnou péči.

Škola jako sociální instituce má konkrétní cíle, které dosahuje prostřednictvím institucionalizované výchovy. Tyto cíle je také možno nazvat jako funkce školy.

„Funkce školy = cíle školy

Manifestní funkce školy

Individuální funkce

- 1) Personalizační funkce – hlavním cílem je tvorba individua jako celistvé, samostatně jednající a zodpovědné osobnosti
- 2) Kvalifikační funkce – orientuje jedince na výkon a znalosti jako na hlavní prostředek rozvoje vlastní osobnosti

Sociální funkce

- 1) Socializační funkce – hlavním cílem je zprostředkovat jedinci postoje dané sociální skupiny (její hodnoty a normy) a zapojit se na základě jejich sdílení do určitých formálních i neformálních skupin v rámci školy. Vstupem do školy (mateřské školy) se dítě poprvé setkává s vrstevnickými skupinami.
- 2) Integrovační funkce – prostřednictvím školní výchovy je jedinec vychováván i pro začlenění do společnosti, pro společenský a veřejný život a jeho aktivní výkon.

Latentní funkce školy

jedná se o ty funkce institucionalizovaného školského vzdělávání, které nejsou deklarovány a zamýšleny. Můžeme je objevit jen prostřednictvím objektivního a kritického pohledu na současnou podobu školy a výchovy a vzdělávání vůbec. Většinou se objevují jako nezamýšlený doplněk zamýšlených cílů.

Sociální funkce

- 1) Reprodukce sociálního řádu – prostřednictvím výchovy se dítě seznamuje se sociálním řádem, tedy s existujícím modelem společenského uspořádání a jeho pravidly. Dítě se učí vykonávat předepsané sociální role (očekávané způsoby jednání) a zastávat danou sociální pozici. Učí se také o existenci sociálních nerovností. Tento řád dítě přebírá a v dospělosti jej předává dále mladší generaci.
- 2) Legitimizace sociálních nerovností – toto přebírání společenského řádu a jeho následné předávání mladší generaci je ovšem možné jen díky tomu, že se stává sociální řád, se všemi předepsanými rolemi a společenskými nerovnostmi, ospravedlněným, přirozeným a důvěryhodným. Uvěříme-li, že společenské rozdíly, které existují, jsou spravedlivé (např. chudí jsou ti neschopní plně pracovat, být aktivní a na základě své píce zbohatnout, chudí jsou ti, co měli ve škole špatné výsledky atd.), předáváme sociální řád dále mladším generacím.

- 3) Sociální selekce – prostřednictvím výchovy dochází také k sociální selekci (společenskému výběru). Na základě svých školních výsledků jsou vybíráni úspěšnější jedince, kteří poté postupují dále na další vyšší stupně škol, stejně tak jsou označováni neúspěšní jedince, kteří na další, vyšší stupně škol nepostupují.
- 4) Sociální alokace – jedná se proces umisťování na různé pozice ve společenské hierarchii na základě úspěšnosti v rámci školního vzdělávání.

Individuální funkce

- 1) Vytváření časových struktur – prostřednictvím výchovy ve škole je dítěti vštěpována koncepce pracovního času a volného času, a tím i vědomí vztahu nutnosti a svobody.
- 2) Vytváření koncepce dětství – škola vytváří pojetí dětství jako období nezralosti, období života, po které je člověk cílevědomě směřována k výkonu budoucího povolání. Dětství jako specifická sociální kategorie začala být společensky vnímána právě se vznikem obecné školní přípravy.
- 3) Odcizení výkonu – škola, přestože klade na výkon veliký důraz, neumožňuje dítěti dosáhnout hmatatelných výsledků. Úspěšnost žáka ve škole je chápána jako předpoklad k dalšímu školení. Ve škole tedy nemůžeme dosáhnout žádného skutečného úspěchu, můžeme pouze prokázat předpoklady, či příslib k budoucímu úspěchu.
- 4) Vytváření potřeby dalšího vzdělávání – tím, že škola neumožňuje dosáhnout konečného cíle ztělesněného v konkrétním úspěšném plnění konkrétní činnosti, vytváří potřebu po sobě samé. Je neustále zvyšování poptávky po dalším vzdělávání, stoupá poměr středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných lidí v populaci.“⁵

2.2. Špatný prospěch

„Škola dnes zaujímá v životě běžné rodiny velmi významné místo. Lze říci, že její důležitost neustále stoupá. Docházka do školy se stává nejdůležitější součástí života každého školou povinného dítěte. Školní úspěch je velmi důležitý jak pro dítě, tak pro jeho rodiče. Nejčastější otázkou, kterou dítě dostane při příchodu domů, bývá: „Co bylo

---

⁵ http://www.pedagog.ic.cz/neumeister_dok/soubory/Lekce_3.doc, 10.2.2011

ve škole?“ Rodiče se nezajímají tolik o to, jak dítě prožilo den, co skutečně ve škole zažilo, jaké radosti či strasti jim den přinesl. Většinou se chtějí dozvědět, jaké syn či dcera dostali známky, jak byli ve škole úspěšní.“⁶ Školní úspěch je pojem relativní, záleží na subjektivním hodnocení. Pro některé rodiče je úspěchem, když dítě postoupí do dalšího ročníku, pro jiné je neúspěchem dvojka a trojka a je považována za tragédii. Velká část rodičů, bere vyšší vzdělání jako podmínku pro získání dobře placeného zaměstnání. Proto vyvíjejí tlak na dítě, aby dosahovalo ve škole co nejlepšího hodnocení.

Úspěch dítěte ve škole, přináší rodičům uspokojení, stává se chloubou rodiny a zvyšuje pocit úspěšnosti obou rodičů. Naopak školní neúspěch svého dítěte rodiče prožívají jako velké zklamání. Reakce mnohých rodičů na neúspěch svých potomků nebývá právě nejpovzbudivější. Děti častují výrazy: „Z tebe nic nebude. Jsi neschopný. Ty se neuživíš, budu tě mít pořád na krku.“ I když to většinou rodiče vyřknou ze zlosti a nemyslí to vážně, může to dítě jako doslova míněné prožívat. K pocitu neúspěchu se pak u dítěte přidá ještě strach z trestu. Rodiče děti bijí, mají domácí vězení, jsou jim zakazovány oblíbené činnosti a musí se učit řadu hodin. Některé tresty často hraničí s týráním.

Špatný prospěch ve škole bývá často příčinou potulek a útěků dětí z domova. Nejčastěji se vyskytují v období třídních schůzek a vysvědčení. Děti mají strach z reakce rodičů na jejich školní prospěch, reagují impulzivně.

„Linka vzkaz domů přijímá ve večerních hodinách volání 11leté dívky, pláče do telefonu, prý zabloudila. Během hovoru najednou ale konzultantka zjišťuje, že volající se rozhodla utéci z domova. Dostala za poslední dobu více špatných známek ve škole a dneska donesla další čtyřku. Rodiče se moc zlobili za špatné známky, pokud by donesla další, bude mít zákaz chodit ven s kamarádkami. Tak se rozhodla, sbalila si batoh, vzala kolo a odjela. Nyní je už skoro tma a ona vůbec neví kde je a kde by mohla přespát. Bojí se vrátit domů, rodiče budou asi nadávat a až se dozví o špatné známce, bude to ještě horší. Ale na druhou stranu by se chtěla vrátit domů, je jí zima, má hlad a začíná být tma. Společně probraly možná řešení této situace, volající by nejraději nechala domů vzkaz, že je v pořádku, ale vůbec neví, co jiného by mámě a tátovi měla

---

⁶ Gjuričová, Š., Kocourková, J., Koutek, J. Podoby násilí v rodině. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, s. 30. ISBN 80-7021-416-3

říct. Nedokáže s nimi mluvit po tom, co utekla. Domluvily se na vyřízení vzkazu s tím, že dívka za pár minut zavolá zpátky, aby se dozvěděla, jak rodiče na vzkaz budou reagovat a jestli už vědí, že není doma. Telefon zvedá matka, když jí sdělují vzkaz do telefonu, tak se rozpláče, dceru již začali s manželem hledat po kamarádech, ale nikde neměli štěstí. Chtěli jí volat na mobil, ale ten ona nechala doma. Moc se o dceru bojí. Chce, aby se vrátila domů. Jestli je daleko, tak ať nám řekne, kde je a oni pro ni přijedou, už je tma, tak by to bylo nejlepší. Dívka volá, je moc ráda, že se rodiče nezlobí, propojujeme je telefonickou konferencí. Podle popisu matka zjišťuje kde dcera je a ihned pro ni vyjíždějí. Než rodiče dojeleli k telefonní budce, mluvili jsme s dívkou, ještě trochu se bála, co budou rodiče říkat na tu další špatnou známku, ale byla ráda, že se může vrátit domů. To už ale přijeli rodiče, dceru si vyzvedávají a děkují.“⁷ Ve většině případů, po vyprchání počátečního impulzu k útěku, se děti vrací domů samy.

Za špatným školním prospěchem může stát mnoho příčin, za které může buď dítě, rodiče, škola, učitel, tělesná nebo psychická porucha. Každý prvňáček chce dostat na vysvědčení „tu vytouženou jedničku“. Chce udělat radost rodičům i sobě samému. Ne každému se tento sen vyplní. Myslím, že právě zde je základ školní úspěšnosti či neúspěšnosti. Ke zjištění, co je příčinou školní neúspěšnosti dítěte, je zapotřebí podrobný rozbor situace, často doplněný psychologicko-psychiatrickým vyšetřením. Důležité je zjistit, zda bylo dítě neúspěšné od počátku školní docházky nebo ke zhoršení došlo až v jejím průběhu. Pokud je dítě neúspěšné od počátku školní docházky, pak důvodem může být nedostatek nadání, nezralost pro školu nebo přítomnost specifických vývojových poruch školní dovednosti. Ke zhoršení školního prospěchu může dojít až v průběhu školní docházky. Důvod často nesouvisí s intelektem. Příčinou může být neutěšená situace dítěte (rozvod v rodině, týraní, sexuální zneužívání, šikana, atd.), v mnoha případech i jeho lenost.

„Lze říci, že škola by měla být žákem, jeho rodinou i učiteli brána jako místo, kde se chlapec či dívka naučí něco nového, potřebného pro život. Škola je místem, kde jsou určité povinnosti, ale zároveň by zde měla být radost z poznávání a setkávání se s kamarády. Je nešťastné když se škola stane utrpením pro dítě, následně pro jeho rodiče

---

⁷ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/soutez/2005/diteutek.doc>, 20.2.2011

a koneckonců i pro jeho učitele. V takovém případě je na místě spolupráce s pedagogy, psychology a psychiatry, aby společně našli cestu z této situace.“⁸

2.3. Šikana

„Šikanování je takové agresivní jednání, jimž si strůjce působením fyzických či psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad obětí.“⁹

Agresorem je většinou fyzicky zdatné a silné dítě, které má potřebu se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními. Bývá to spíše podprůměrný, necitlivý a bezohledný žák, který se za své chování necítí vinen. V kolektivu často vystupuje v roli vůdce. Jeho agresivita se zpravidla projevuje již v ranním dětství. Oběť své agrese považuje za méněcennou bytost, pro niž platí jiná pravidla a zodpovědnost za své chování přesouvá na svou oběť (on si o to koledoval). Pochází většinou z rodin s nižším socioekonomickým postavením, ale i z rodin dobře situovaných rodičů, kteří jsou plně zaměstnáni a svým dětem nemohou věnovat dostatečnou pozornost. Předpokládáný vývoj těchto agresorů je, že v dospělosti budou mít více konfliktů se zákonem, jejich agresivita bude narůstat a pravděpodobně budou krutí i ke svým dětem.

Obětí šikany se může stát kdokoli. Spíše to bývají děti tiché, plaché, s nízkým sebevědomím nebo které se jakýmkoli způsobem odlišují od očekávaného průměru (nosí brýle, mají nadváhu, nové v kolektivu). Obvykle jsou fyzicky slabé, neobratné, neumí se bránit. Často se jedná o děti jiné barvy pleti, příslušníky národnostní menšiny nebo nadprůměrně duševně vybavené. Bývají to také často samotáři, kteří neumějí navazovat kontakty nebo děti oblíbené učiteli. Osudem těchto obětí je to, že jejich utrpení dříve nebo později končí. V dospělosti obvykle šikaně uniknou, protože s ní mají již zkušenosti.

Michal Kolář ve své knize¹⁰ uvádí reprezentativní přehled konkrétních typů a forem agresí a manipulací a pět stádií šikany, kterou označuje jako nemocné chování.

---

⁸ Gjuríčová, Š., Kocourková, J., Koutek, J. Podoby násilí v rodině. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, s. 36. ISBN 80-7021-416-3

⁹ Vališová, A. Kasíková, H. a kol. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, 2006, 1. vydání, s. 353. ISBN 978-80-247-1734-0

¹⁰ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, s. 26-47. ISBN 80-7367-014-3

Typy a formy agresí a manipulací:

Fyzická agrese a používání zbraní

- Předstírají, že chtějí oběť vyhodit z okna, přes zábradlí ve škole apod.
- Oběť mučí a „vynervují“ ji až k sebezničujícímu úniku.
- Oběti vrážejí špendlíky do hýždí až po hlavičku, případně bodají kružítkem nebo tužkou.
- Je vystavena fackování, ranám pěstí nebo hromadnému kopání.
- Jsou jí stříhány nebo opalovány vlasy nebo jí je do vlasů nalepen bonbón, žvýkačka.
- Agresor při vyučování maluje propisovačkou oběti krk, případně pomaluje její obličej fixem.

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Oběti je vyhrožováno násilím, mučením.
- Oběti je nadáváno.
- Vysmívají se slabostem, handicapům, neúspěchu, chybám a trápení oběti.
- Vtipkují na úkor oběti, zesměšňují ji a urážejí její rodiče.

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- Agresori berou oběti peníze, zabavují jí kapesné.
- Trhají a ničí oblečení, učebnice, sešity oběti.
- Přivlastňují si nejrůznější věci oběti (penály, kalkulačky, hodinky, svačinu...)

Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je donucována klečet před agresory a prosit je o milost, líbat jim boty.
- Oběť je donucována tancovat „break“, případně „kroutit“ se na zemi, zpívat, nosit ponižující ceduli, platit agresorům „výkupné“ a „půjčovat“ peníze, napovídat při písemných pracích, psát agresorům úkoly.
- Oběti je přikázáno odtlačit auto, které si předtím musela nakreslit na tabuli.

Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary

- Spolužáci oběť ignorují, neodpovídají na její pozdrav, na prosbu nereagují, dělají, že neslyší.
- Když si přisedne ke stolu při obědě, všichni si štítivě odsednou jinam.
- Oběť je pomlouvána, zlomyslně osočována, jsou na ní sváděna provinění, kterých se nedopustila.

Pět stádií onemocnění (šikany):

První stádium: zrod ostrakismu, jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace, zprvu se objevuje subtilní fyzická agrese. V podstatě se jedná o tzv. scapegoating, jde o upevňování soudržnosti skupiny na účet obětního beránka. Důvodů bývá více, dvě časté příčiny se nezdídky vzájemně podmiňují:

1. *V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil.*
2. *V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.*

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra, jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti.

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů, v případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana, v něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny, a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. *stadia vykořisťování*. Jde o rozdělení žáků na dvě sorty, *otrokáře a otroky*.

Trápení se školní šikanou řeší děti často tím, že jdou za školu. Snaží se omezovat kontakt s nepříznivým a nepřátelským prostředím. K záškoláctví se často přidružují různé přestupky – mimo jiné i toulání. Dítěti, kterému agresivní spolužáci poničili nebo ukradli věci nebo oblečení, může mít strach jít domů. Dítě se bojí doma svěřit, pod pohružkou agresorů. Rodiče, který nic netuší, mohou dítě trestat za poničené věci v domněnku, že si to udělalo samo. Jako únik z této situace mnohdy volí útek z domova.

„Volající dívka začíná své vyprávění tím, že se přibližně před rokem přestěhovala z Ústí do Prahy. Bylo to v sedmé třídě a asi úplně nezapadla, byla zvyklá chodit ven, na hřiště, za barák, neřešit, co si vezme na sebe a dělat s kamarády blbiny. V Praze bylo ale všechno jinak, připadala si najednou malá a nedůležitá, vlastně úplně „mimo“. Třída jí mezi sebe nevzala, byla terčem vtípků i nadávek. Pak se volající rozhodla, že zkusí dělat to, co dělají ti, co jsou oblíbení. Jedna spolužačka často vykřikovala vtípky do výkladu učitele, byla třídní hvězdou. Tak to tak zkusila také. Po pár týdnech se v žákovské knížce rozrostl počet poznámek a napomenutí, ale lepší pozici ve třídě si dívka nezískala. Často doma probřečela odpoledne, tak aby si rodiče nevšimli, že se něco děje. Ráno cestou do školy ji pravidelně bolelo břicho. Jednoho dne bezmyšlenkovitě zatočila jinam, chodila městem a do školy nedorazila. Po několika měsících přišel domů dopis ze školy s doporučením na přeřazení do školy, pro děti s poruchami chování. Rodiče jsou naštvaní, dívka se bojí, že je zklamala, neví co dál a začíná plakat. Konzultantka dívku podpořila a vyjádřila pochopení pro její potřebu vyhnout se škole, kde na ni čekalo tolik nepříjemných věcí, na které navíc byla sama. Společně pak došly k tomu, že se dívka svěří rodičům, co vlastně prožívala a zkusí spolu kontaktovat třídní učitelku.“¹¹

Snahou školy by mělo být, aby se každý žák začlenil do školního kolektivu. Školy mají povinnost šikanování předcházet a učitelé nesmí akceptovat žádné formy šikany. Na základě Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školních zařízeních, vydaného ministerstvem školství, za prevenci na školách odpovídají jejich ředitelé.

Pokud se již šikana ve škole vyskytne, je důležitá včasnost jejího odhalení a způsob řešení. Nezbytná je spolupráce s obětí. V případě potřeby je nutné jí zprostředkovat odbornou péči. S agresorem je třeba taky pracovat, snažit se zjistit jeho motivy, jeho názor na svoje chování, zmapovat rodinné prostředí a v případě potřeby i jemu zprostředkovat odbornou péči. Náprava šikanování musí být odborná. Měl by ji provádět školní specialista na tuto problematiku školený.

Při předcházení a řešení šikany je nezbytné, aby škola spolupracovala s rodiči a specializovanými institucemi, jako jsou: pedagogicko-psychologické poradny,

---

¹¹ http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_436.pdf, 20.2.2011

střediska výchovné péče, dětských lékařů, psychologů a psychiatrů, oddělení péče o rodinu a děti, orgány sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR, atd.

2.4. Záškoláctví

Záškoláctví je běžně používané označení neomluvené absence dítěte ve vyučování. Z hlediska učitele představuje záškoláctví porušení jednoho ze základních pravidel vymezujících roli školáka. Povinností žáka je chodit do školy (tam se učit a chovat žádoucím způsobem). Dítě může mít k takovému chování různé důvody. Porušení povinnosti chodit do školy je něco jiného než její odmítnutí. Záškoláctví lze v některých případech charakterizovat jako komplex obranného chování únikového charakteru a jeho cílem je vyhnout se subjektivně neúnosné zátěži, kterou v tomto případě představuje škola. Záškoláctví nemusí být jen obranným mechanismem. Mnohdy je spíše projevem nerespektování příslušných sociálních norem. Může být výrazem neochoty nebo neschopnosti akceptovat povinnost, která nepřináší aktuální uspokojení. Někdy vzniká jako důsledek odlišného socializačního vývoje a je signálem trvalejší změny adaptačních mechanismů.¹²

Záškoláctví začíná zpravidla, jako impulsivní akt. Mnohdy se může prodloužit na řadu dní i týdnů. Je až překvapivé, jak dlouho uniká pozornosti rodičů i učitelů (dle školského zákona je zákonný zástupce povinen doložit důvody nepřítomnosti dítěte ve škole nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti). Prvotní motiv třeba již ztratil smysl a jeho místo zaujal strach z prozrazení, strach z návratu. Dítě musí v době, kdy mělo být ve škole něco dělat a někde být. Musí to dělat tajně, vzniká nebezpečí, že k pouhému vynechání školy se přidají další přestupky jako lži, podvody, krádeže, potulky nebo útěk z domova ze strachu, jak budou reagovat rodiče, až se dozvědí, že nechodí do školy.

Záškoláctví je sociálně-patologický jev. „Pomoc a náprava pak spočívá v odstranění příčin, což nejčastěji znamená dosáhnout porozumění vychovatelů pro individuální rysy osobnosti dítěte a přizpůsobit ambice a očekávání jeho možnostem. Druhou podstatnou složkou nápravného programu je soustavné, citlivé posilování

---

¹² Vágnerová, M. Psychologie problémového dítěte školního věku. Praha: Karolinum, 1997, 1. vydání, s. 73. ISBN 80-7184-488-8

odolnosti dítěte vůči frustracím metodou postupných zátěží, a to v situaci dokonalého citového zajištění.“¹³

---

¹³ Matějček, Z. Praxe dětského psychologického poradenství. SPN Praha, 1991, 1 vydání, s. 308,309. ISBN 80-04-24526-9

3. Rodinné prostředí jako zátěž

Zdravě fungující rodinné prostředí je základem psychicky vyrovnané osobnosti. Harmonické rodinné prostředí má na všechny svoje členy pozitivní vliv. Všichni se cítí součástí celku a mají chuť spolupracovat. Děti vstřebávají rodičovské hodnoty a cíle. Jsou ochotné přijmout pokárání, poněvadž vědí, že rodiče to činí z lásky a zájmu. Pokud mají problémy, rychleji se vrací do zdravých kolejí.

Naopak v nepříznivém až patologickém rodinném prostředí začnou děti často být problémovými, propadají alkoholu, drogám a někdy se uchýlí až k útěku od rodiny, jako krajnímu řešení neúnosné situace v rodině.

3.1. Definice, charakteristika a funkce rodiny a rodinného prostředí

„Rodina je v užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.

V některé fázi svého vývoje obvykle rodina sdílí společnou domácnost. Nukleární rodina je dvougenerační; rozšířená rodina zahrnuje více než dvě generace. Orientační rodina je rodina, do které se člověk narodí. Prokreační rodina je rodinou, kterou člověk založí sňatkem nebo tím, že má děti.“¹⁴ Pokud bychom se zeptali, co znamená slovo rodina lidí starší generace, určitě by řekli, že rodina je skupina třiceti nebo více lidí včetně tet, strýců, sestřenic, bratranců a ostatních příbuzných, v jejímž čele stojí hlava rodiny, většinou nejstarší člen rodiny mužského pohlaví. Když si vzpomenu na své dětství i naše rodina se v takto početném seskupení scházela několikrát v roce u otcových rodičů. Na tyto sešlosti dodnes rád vzpomínám. V dnešní uspěchané době už tyto velké rodiny téměř neexistují. Dnešní typ rodiny „rodiče, jedno nebo dvě děti a pes“ jsou pouhým zlomkem rodin předchozích generací. A co víc, i výše zmíněný obraz dnešní rodiny se mění. Dnes není výjimkou jen jeden rodič, popřípadě nová matka či otec, nevlastní sourozenci a někdy i dva rodiče stejného pohlaví.

---

¹⁴ Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, 1. vydání, s. 187. ISBN 80-7178-549-0

Rodina plní čtyři nejdůležitější funkce: biologickou, výchovnou, ekonomickou a emoční. Tyto funkce se navzájem prolínají, nemůžeme je chápat izolovaně, protože se navzájem doplňují. Také je důležitou institucí s funkcí sociální ochrany svých členů. Každý člen rodiny má v jejím rámci svá práva i povinnosti. Rodina má tedy i funkci socializační. V rodině její členové aktivně i pasivně odpočívají, hovoříme tedy i o funkci rekreační, atd.

„J. Dunovský vypracoval tzv. Dotazník funkčnosti rodiny, ve kterém definuje čtyři typy rodin:

1• **Funkční rodina** – v podstatě intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci valná většina, až 85 %.

2• **Problémová rodina** – rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) znamenají tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje okolo 12–13 %.

3• **Dysfunkční rodina** – je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama a je proto nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny. Toto pásmo je nejsvízelnější, protože jde o to, kam až podporovat takovou rodinu a odkdy se postavit v zájmu dítěte proti ní (např. zbavením rodičovských práv). Takové rodiny tvoří asi 2 %.

4• **Afunkční rodina** – poruchy jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná; jediným řešením, které dítěti může prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do rodiny

náhradní, popř. není li to možné, jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin.“¹⁵

Rodina je přirozené prostředí, do kterého se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné a přejímá to, co je v něm připraveno rodiči. Každá rodina má své vlastní „ovzduší – rodinné prostředí“, které je souhrnem vztahu a pocitů, které k sobě členové rodiny navzájem chovají. V neposlední radě je tvořeno mnoha dalšími faktory (skladbou rodiny, vzděláním rodičů, materiálním zabezpečením rodiny atd.).

Rodinné prostředí plní důležitou funkci při vývoji osobnosti dítěte a jeho socializaci. Je jeho vzorem do celého života. Získané návyky a atmosféru tohoto prostředí přenáší po osamostatnění do svého nového domova.

Ovzduší v rodině se mění a vyvíjí, je to naprosto přirozený jev. Členové rodiny by se měli snažit o co nejpříjemnější domácí atmosféru. Domov má být pro členy rodiny místem klidu, lásky, bezpečí a harmonie.

„Několik tipu na aktivity, které scelují rodinu a zlepšují prostředí:

- denně alespoň jedno společné jídla a stolování
- pomáhání si navzájem
- denně jedna společná hra
- alespoň dvakrát týdně společná procházka
- společné nákupy
- navzájem se chválit a povzbuzovat
- najít si společného koníčka (sport)
- společné návštěvy u příbuzných
- alespoň jeden krát za měsíc společné kino či divadlo nebo jiná aktivita
- poslouchejte navzájem připomínky a přání
- každý večer před spaním čtení knížky dětem
- alespoň jednou za tři měsíce společný výlet

---

¹⁵ Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. děti a jejich problémy sborník studií. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, s. 18, ISBN 80-239-4482-7

- o letních a jarních prázdninách společná dovolená (a rozhodně nemusí být v zahraničí)¹⁶

3.2. Týrání a zneužívání dítěte (syndrom CAN)

CAN - Child Abuse and Neglect - Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. „Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považujeme jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.“¹⁷ Kolektiv autorů ve své knize¹⁸ popisuje následující formy týrání dítěte:

- Tělesné týrání dítěte aktivní povahy. (tělesná poranění a postižení orgánů a funkcí, Münchhausenův syndrom v zastoupení, tělesné příznaky sexuálního zneužívání, atd.)
- Tělesné týrání pasivního charakteru. (porucha v prospívání dítěte neorganického původu, nedostatek zdravotní péče, nedostatky ve vzdělání a výchově, nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany, děti vykořisťované)
- Psychické týrání. (šikana)
- Sexuální zneužívání. (exhibicionismus, harassment, obtěžování, sexuální útok, znásilnění, incest, atd.)
- Zanedbanost a zanedbávání.
- Zvláštní formy CAN. (systémové týrání, organizované zneužívání dětí, rituální zneužívání, sexuální turismus, atd.)

Děti s rizikem tohoto druhu můžeme rozdělit do několika skupin:

1. děti, které svými projevy aktivně své dospělé vychovatele zatěžují, dráždí, vyčerpávají, a to buď a) fyzicky, nebo b) psychicky, nebo c) v obou složkách.
2. Děti, jejichž projevy jsou dospělým vychovatelům málo srozumitelné.

¹⁶ <http://www.celostnimediceina.cz/rodinne-prostredi.htm#ixzz1C8ya4Acp>, 10.12.2010

¹⁷ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kolektiv. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing 1995, 1. vydání, s. 24. ISBN 80-7169-192-5

¹⁸ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kolektiv. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing 1995, 1. vydání, s. 41-102. ISBN 80-7169-192-5

3. Děti, které nesplňují očekávání svých vychovatelů.¹⁹

Častou reakcí dětí na toto prostředí bývá útek. „*Volá chlapec, nechce se vrátit domů, „protože jsou na něj rodiče zlí“. Hlavně otec ho prý často bezdůvodně bije, zamyká ho v pokoji a bývá velmi agresivní. Chlapec se pokoušel již několikrát doma situaci řešit, mluvil o tom s matkou, ta je ale na straně otce a nechce s tím nic dělat. Nyní je chlapec na ulici, je večer a on neví, co má dělat. Příbuzného chlapec žádného v blízkosti nemá, domů vzkaz nechce nechat, a za žádnou cenu se domů nechce vrátit. Konzultantka mu navrhuje kontaktovat sociální pracovníci, vysvětluje mu, kdo to je, a nakonec se spolu domlouvají na tom, že konzultantka bude kontaktovat sociální pracovníci, aby chlapce vyzvedla a postarala se o něj.*

*Konzultantka volá na pohotovostní mobil sociální pracovnice, domlouvají se spolu, že chlapec dojde na konkrétní zastávku autobusu, kde na ni počká. Konzultantka je následně propojí přes telefonickou konferenci, hovoří spolu o tom, co se doma děje. Sociální pracovnice chlapci znovu vysvětluje, co bude následovat a když chlapec souhlasí, domlouvají se, kde přesně se sejdou. Poté s ním ještě konzultantka hovoří o jeho pocitech, chlapec je už klidnější. Druhý den se vedoucí pracovník Linky vzkaz domů informuje o tom, jak to dopadlo. Sociální pracovnice umístila večer chlapce do azylového domu, zavolala rodičům, kteří souhlasili s pobytem syna v zařízení. Druhý den byli rodiče pozváni na péči o dítě za sociální pracovnící.*²⁰

Proč vlastně někteří rodiče ubližují a škodí svým dětem? Pravděpodobně ve snaze uspokojit nejrůznější nutkání své frustrace. Další příčinou mohou být jejich psychopatické sklony. V mnoha případech však dochází k agresivnímu zacházení s dítětem přenosem z jedné generace na druhou. Většinou platí, „že týrané dítě je týraný rodič.“²¹

Děti, které jsou ve vlastní rodině vystavené opakovanému násilí, se naučí odchylně zpracovávat neutrální i přátelské sociální informace z prostředí. Tyto informace považují za nepřátelské. Násilí v rodinném prostředí poškozuje děti na celý život mnohem víc, než veškerá genetická onemocnění dohromady. Častým následkem týrání a zneužívání je vývoj poruch chování v dospívání a poruch osobnosti

---

¹⁹ Tamtéž, s. 135.

²⁰ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/soutez/2005/diteutek.doc>, 20.2.2011

²¹ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kolektiv. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing 1995, 1. vydání, s. 20. ISBN 80-7169-192-5

v dospělosti, včetně rostoucí destruktivity, závislosti na návykových látkách, různých druhů duševních onemocnění, u žen depresí.

3.3. Rozvod v rodině

Rozvod je právní úkon, kterým je ukončeno manželství. Zanikají jím práva a povinnosti, které manželé měli k sobě navzájem (až na výjimky stanovené zákonem). Nezanikají však povinnosti, které mají vůči svým dětem „Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvícelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často i pro celou širší rodinu. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a pochopitelně velmi důležité aspekty psychologické. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.“²² Rozvodem a rozpadem rodiny je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rozpadem rodiny netrpělo. I pro školou povinné dítě je rozvod rodičů zraňující. Děti kromě ztráty jednoho z rodičů pociťují jako handicap svou odlišnost od vrstevníků nebo se stydí za konfliktní vztahy mezi rodiči. „Pro školní dítě je zatěžující, když se musí zabývat emočními vazbami a konflikty v době, kdy je pro něj vývojově adekvátnější zájem o školu, vrstevníky a mimoškolní záliby.“²³ Pokud jeden z rodičů opustí domov, mnohé děti už nikdy nepoznají ten pocit jistoty, který měly před rozvodem. Když se nemohou spolehnout na své rodiče – základnu svého pocitu bezpečí – nemůžou se pak spolehnout na nic. Domov již není pro děti tak bezpečný, tak jistý, tak předvídatelný. Jde pouze o to, jaká bude jeho reakce. Častou reakcí dítěte je špatná školní výkonnost, děti jsou více staženy do sebe. Objevuje se záškoláctví a odtud je jen krůček k útěku z domova.

„Na Linku vzkaz domů se obrací v dopoledních hodinách 14letý chlapec. Měl být jako každý den v tuto dobu ve škole, ale situace doma se pro něj stala neúnosnou, proto se rozhodl, že od rodičů odejde. Trvá to už dlouhou dobu, dříve to byly jen malé hádky kvůli maličkostem, které pak přerostly v téměř dennodenní rozmíšky mezi rodiči.

---

²² Matějček, Z. / Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 2002, 1. vydání, s. 39. ISBN 80-247-0332-7

²³ Gjuríčová, Š., Kocourková, J., Koutek, J. Podoby násilí v rodině. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, s. 41. ISBN 80-7021-416-3

Včera slyšel chlapec, jak se rodiče opět hádají a padlo i několikrát slovo rozvod. Volající se několikrát do hádky rodičů vložil, ale byl odbyt slovy, že to není jeho problém, ať jde do pokoje. Nechce už rozepře rodičů poslouchat. Cítí se být sám, nemá sourozence. Potřeboval si o tom s někým popovídat, kamarády má, ale ty by to nepochopili. Doma nechal dopis na rozloučenou, doufá v to, že rodičům dojde, jak moc mu tím ubližují, jak moc ho to trápí. Je již několik hodin na útěku, ale vůbec neví, co bude dělat, nad tím nepřemýšlel. Najednou mu během hovoru zvoní mobil, volá máma, on se moc bojí hovor přijmout. Mluvíme o jeho pocitech strachu z reakce rodičů na útěk, ale také o tom, že rodiče o něj mohou mít starost. Není schopen rodičům sám zavolat. Domlouváme se, že zavoláme mamce, zjistíme situaci doma a pokusíme se usnadnit chlapci cestu domů. Matka je v telefonu velmi rozrušená, našli s otcem dopis od syna, hrozně je překvapilo, že utekl, moc se o něj bojí. Nakonec se domlouváme na tzv. telefonické konferenci, kdy budeme na telefonu všichni tři – rodiče, chlapec a konzultantka linky. I chlapec s tím souhlasí, ale vůbec neví, co by měl rodičům říct. Zpočátku je rozhovor velmi rozpačitý, maminka se snaží syna rozmluvit a získat jeho důvěru zpět. Podařilo se a rodiče se domlouvají, kam pro syna dojedou. Po tu dobu si chlapec ještě povídá o svých pocitech s konzultantkou, mezi tím přijeli rodiče, převzali si syna a poděkovali za pomoc. Od konzultanta dostali ještě kontakt do rodinné poradny v místě bydliště.“²⁴

Vztahy a reakce dospělých lidí jsou někdy dost složité. V období rozvodu se partneři mezi sebou hádají, nadávají si, jsou agresivní, podráždění. Často neadekvátně reagují. Je to těžká doba pro všechny. Pokud již k rozvodu dojde, měli by se rodiče snažit o to, aby tím dítě co nejméně trpělo. Neměli by ho využívat jako nástroj vzájemných intrik a navádět ho proti druhému rodiči. Měli by mu vysvětlit, že i když se táta s mámou rozvedou, dále zůstanou jeho rodiči a chtějí se s ním setkávat, tak často jak to jen půjde.

Děti od určitého věku již rozumí, co rozvod znamená, informace získávají z médií, od kamarádů. Mají o něm ovšem zjednodušené, veskrze negativní představy, které vedou k jejich agresivním reakcím. Velice dobře si také uvědomují svoji situaci v rodině a dokážou ji využívat vydíráním: "Jestli mi to nedovolíš, odejdu k otci/matce." "Jestli mi to nekoupíš, nebudu tě už více navštěvovat." Děti se také mohou vcítit do role

---

²⁴ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/soutez/2005/diteutek.doc>, 20.2.2011

ochranitele a chtějí se "starat" o rodiče, se kterým zůstaly, a který díky rozvodu evidentně trpí.

3.4. Úmrtí rodičů

Úmrtí některého z rodičů je to nejhorší co může každého z nás potkat, obzvláště pokud jsme ještě dítě. V prvních dnech nemůžeme uvěřit, že náš rodič zemřel. Neustále ho někde v domě hledáme, myslíme, že se každou chvíli vrátí domů.

Po smrti rodiče má dítě různé pocity (šok i zlost, pak smutek a deprese). Některé se uzavřou do sebe, nikoho nevyhledávají, s nikým nechtějí mluvit. Jiné naopak vyráží do ulic a spolu s přáteli nebo samy se toulají, bez ohledu na pocity zbytku rodiny, s cílem uniknout z deprimujícího prostředí a snahou zapomenout. Tento stav může trvat několik týdnů a příbuzní a kamarádi by ho měli respektovat. Pak je ale důležité vrátit se k běžnému životu. Další se s tím snáze vyrovnají, když o tom co se stalo, budou mluvit se zbytkem rodiny a přáteli. Upnou se na rodiče, který jim zůstal. Někdy pomůže, když se vypláče nebo si začneme psát deník, který se stane našim novým přítelem, který nám naslouchá a nikdy neodmlouvá.

Ještě tragičtější je když dítě přichází o oba rodiče. Jeho dosavadní život se tím úplně hroutí a mění. V lepším případě je svěřeno do opatrování příbuzných, v horším končí v dětském domově. Jeho reakce je nepředvídatelná. Může končit úplným zhroucením, pokusem o sebevraždu, útekem, atd.

Na smrt rodičů nebudeme nikdy připraveni. Pokud se tak stane, dítě potřebuje k překonání této životní situace pomoc rodiny, přátel nebo nemá-li někoho jiného, tak třeba psychologa, který mu může pomoci.

3.5. Náhradní rodič

„Příchod nového dospělého člena rodiny, ať v jakékoliv právní formě, znamená vždy vážný zásah do rodinného systému. Jeho role není totiž nijak tradičně definována, takže si své místo v novém společenství musí teprve sám hledat. Navíc se tu různě kombinují nezkušenost se zkušeností s výchovou dětí s prožitky z předchozího manželství. Nutně však vzniká nový subsystém vlastní rodič - nový nevlastní rodič, což přirozeně ovlivňuje všechny další do té doby fungující subsystémy. To u některých dětí

provokuje negativní postoje vůči "vetřelci" - u jiných naopak snahu vnutit se do jeho přízně. Nejčastěji však dochází ke kombinaci jednoho i druhého, čili k postoji ambivalentnímu, který se snadno stává zdrojem nedorozumění, napětí a konfliktů. V počáteční fázi nového soužití děti nevlastního rodiče svým způsobem testují a prověřují - nezřídka se to děje formou agresivní (pro příjemce těžko pochopitelné) provokace.²⁵

Ve většině případů je novým rodičem, který vstupuje do rodiny otec. „Stále totiž méně než 5% otců získává u nás po rozvodu děti do své péče“²⁶ Častější jsou případy, když vlastní matka zemřela a otec zůstal s dětmi sám. Příchod nové matky do takovéto rodiny se tradičně pokládá za nutný. Převládá totiž názor, že otec se o rodinu postará jen s velkými obtížemi.

Vstup nového partnera do rodiny je subjektivní a osobitou záležitostí. Podle Matějčka a Dytrycha²⁷ ovlivňuje vstup nového partnera do rodiny a jeho přijetí dětmi mnoho činitelů, kterými jsou:

- Pohlaví a věk dětí, jejich povaha a zkušenosti (lze říci, čím mladší dítě, tím rychleji přijme příchod nového rodiče do rodiny)
- Spokojenost matky.
- Osobnost matky a její předchozí vztah k dětem.
- Osobnost matčina nového partnera a jeho vztah k jejím dětem.
- Má tento nový matčin partner zkušenosti z předchozího manželství? A má už i jinde své vlastní děti?
- Jaká doba uplynula od rozvodu do příchodů nového partnera do rodiny?
- Existence vlastního otce, jeho osobnost, jeho vztah k dětem a k jejich matce.
- Postoj vlastního otce k matčinu novému sňatku, popřípadě k adopci jeho dětí matčiným novým manželem.
- Legální povaha vztahu mezi matkou a jejím novým partnerem.
- Postoje širší rodiny, prarodičů dětí, rodinných přátel, ale i spolupracovníků rodičů, sousedů aj.

---

²⁵ <http://centrumprev.sweb.cz/MANUAL/MANUALVI-oddil5.htm>. 24.2.2011

²⁶ Matějček, Z. / Dytrych, Z. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 1999, 1. vydání, s. 80. ISBN 80-7169-897-0

²⁷ Tamtéž, s. 81,82.

- Morální zásady partnerů, náboženské postoje, příslušnost k církvím.
- Zákon a jiná právní ustanovení, právní uvědomění společnosti, obecně přijímané morální zásady, morální klima společnosti.

Psychický stav a projevy dětí po rozvodu nebo ztrátě rodiče jsou velmi závislé na tom, jak se s touto situací vyrovná druhý rodič. K překonání traumatu rodiče přispívá navázání uspokojivého citového vztahu s novým partnerem. Spokojenost rodiče příznivě působí na psychickou pohodu dětí a v konečném důsledku připravuje půdu, aby děti nového přítele rodiče přijaly. Pokud se nový rodič chová k dítěti vstřícně a s láskou dítě ho po určité době většinou přijme nebo ho alespoň toleruje. Horší jsou případy, kdy nový rodič není schopen s dítětem komunikovat, získat si ho, nejeví o něj zájem, naopak jej fyzicky nebo psychicky napadá. Katastrofální pro dítě je, pokud se vlastní rodič přikloní na stranu nového partnera, a vinu svádí na dítě. Dítě z takového prostředí utíká, v horších případech ještě propadne alkoholu nebo drogám.

3.6. Neúměrné nároky rodičů na dítě

Asi všichni rodiče přejí svým dětem úspěch. Když ale neustále trvají na co nejlepším školním prospěchu a co nejefektivnějším strávení volného času, možná jejich ratolesti nečeká spokojený život, ale vážné psychické problémy. Je se třeba zamyslet, zda hromadění povinností na naše dítě není spíše snahou naplnit své vlastní, nesplněné tužby či představy.

„Pozdě odpoledne se na Lince bezpečí ozval tichý hlásek jedenáctileté dívky: „Prosím vás, poradte mi, co mám dělat, já se bojím jít domů!“ Plačtivě sdělovala, že dnes dostala čtyřku z angličtiny a bojí se reakce rodičů. Její rodiče jsou na ni přísní, chtějí, aby nosila ze školy samé jedničky, a za každou špatnou známku ji potrestají třeba tím, že se s ní celý den nebaví, nesmí ven, musí se ve svém pokoji učit, zakážou jí televizi, a dokonce s nimi ani nesmí večeřet u jednoho stolu. Na dotaz, jak se to stalo, že dnes dostala čtyřku, odpověděla, že se včera už nestihla na dnešní test naučit, protože byla celé odpoledne na tréninku, a když se vrátila, slíbila sice rodičům, že se bude učit, ale byla tak unavená, že usnula. Později vyšlo najevo, že kromě tenisu chodí také hrát na klavír a zpívat. Rodiče si přejí, aby ve všem vynikala, a neustále zdůrazňují, že jednou jim za to bude vděčná. Dívka je však nešťastná, tenis ani klavír ji nebaví, přála

by si, aby se místo toho mohla učit jezdit na koni. Rodičům se však se svým přáním bojí svěřit.“²⁸

Pod tíhou požadavků a povinností se může dítě ocitnout ve stresu. Pro správný rozvoj dítěte je stimulující prostředí nutností, ale naopak enormní stimulace mu může ublížit. Někteří citliví rodiče již na začátku školní docházky rozdělí dítěti jeho volný čas na přípravu do školy a zájmové kroužky. S pocíťovanou nepohodou a těžkostmi se dítě často svým rodičům obává svěřit, aby je nezklamalo. Volí různé únikové strategie: tají špatné známky, chodí za školu, toulá se, nechodí do kroužků, v časném věku začíná experimentovat s návykovými látkami. Nepřiměřený tlak na jeho výkony mu může spíš než vyrovnaný život přinést do budoucna nízké sebevědomí a deprese.

Nejvýznamnějším úkolem období školní docházky je získání zdravého sebevědomí. Děti potřebují zjistit, že pokud se o něco usilují a věnují tomu dostatek času a energie, ve většině případů se jim podaří dosáhnout požadovaného cíle. Je tedy důležité u nich ladit požadavky na jejich školní prospěch a mimoškolní aktivity tak, abychom u nich vypěstovali zdravé sebevědomí namísto méněcennosti. Dítě má uskutečňovat své vlastní sny a ne nenaplněná přání svých rodičů. Někdy bývají pro rodiče jako vzory děti jejich přátel. Pokud jejich dítě výrazněji zaostává, bubnuje se na poplach. Děti často od rodičů slyšívají: „Novákových Karel to udělal lépe, ten to umí a ty ne“ apod. Rodiče mají strach, že něco zanedbali při přípravě dítěte do života a jejich tlak se rychle stupňuje. Měřítkem aspirací by mělo být vždy samotné dítě. Srovnávání s vrstevníky může dítě na chvíli motivovat k lepšímu výkonu, ale když často vyznívá v jeho nevýhodu, následuje u něj vývoj pocitu méněcennosti.

Pokud dítě ve škole nedosahuje výsledků našich představ je důležité si s dítětem v klidu promluvit o důvodech jeho horších známek, dát mu najevo zájem a podporu. Vhodné je zeptat se na názor jeho třídního učitele, popřípadě se obrátit na odborníky, který pomocí testů rozpoznají silné i slabé stránky dítěte. Pak teprve získáme správnou

---

²⁸ Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. děti a jejich problémy sborník studií. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, s.24, ISBN 80-239-4482-7

představu o reálných možnostech dítěte. Zde nám mohou poradit jak s dítětem pracovat na zlepšení nebo alespoň udržení dosavadních výsledků.

Mimo lpění na vynikajícím školním prospěchu je pro děti zdrojem stresu i nadměrné množství mimoškolních aktivit. Děti by měly mít čas i pro sebe. Čas, kdy si samy organizují své aktivity nebo se scházejí se svými kamarády, buď doma anebo venku. Tato potřeba narůstá s věkem. Schopnost řídit si své činnosti samostatně přispívá k růstu nezávislosti dítěte.

Mnoho úspěšných lidí přiznává, že za svou kariéru kromě vrozeného nadání vděčí svým rodičům, kteří je neústupně vedli k jeho rozvoji. Rady a doporučení psychologů, být v požadavcích na dítě umírněný a rozvážený, zde nebyla dodržena. Přesto toho jako dospělí nelitují a jsou svým rodičům za všechno vděční. Je potřeba upozornit, že tito lidé jako děti musely být dostatečně silní, aby tyto neúměrné nároky a zátěž zvládly ve zdraví.

3.7. Nedostatek času či nezáměr o dítě

Dnešní život pracujícího jedince je plný termínů, takže máme málo času skoro na všechno. Rodiče po dni plném práce, kde musí všechno stihnout, jen stěží běží do obchodu, aby stihli vůbec něco nakoupit domů k jídlu. Mnohokrát toho na sebe naložíme tolik, že nejsme schopni s dětmi trávit dostatečný čas. Neužíváme si jejich společnosti, nevidíme, jak rostou.

Nezáměr rodičů o dítě má mnoho různých příčin. Obvykle je to nízká úroveň rodičů, jejich nepřipravenost na rodičovskou roli, neurovnané rodinné poměry. Tyto rodiče se k dětem chovají lhostejně, chladně, negativně, občas až nepřátelsky. To se projevuje v jejich absolutním nezájmu o dítě, v zanedbávání povinné péče, nedostatku odpovědnosti a lásky k dětem. Chladný emocionální vztah rodičů ochuzuje citový život dítěte a vede k jeho pocitu nejistoty a křivdy.

Každé dítě má právo na péči a naplňování všech základních potřeb. Mezi základní potřeby dítěte patří:

- uspokojování tělesných potřeb (dostatečná kvalita a kvantita stravy, oděvů, obydlí, hygieny, spánku, atd.)
- uspokojování psychických potřeb (dostatek lásky, zájmů a času ze strany rodičů, dostatek informací a pomůcek, atd.)

- uspokojování sociálních potřeb (absence návštěv různých sociálních prostředí, rodinných rituálů, apod.)
- uspokojování citových potřeb (rodičovská láska a pochopení, pozitivní výchova, atd.)

„V podvečerních hodinách volá na Linku vzkaz domů patnáctiletá dívka. Unaveným až apatickým hlasem hovoří o tom, že její mama často pije, bije ji, nestará se o ni ani její tři mladší sourozence, nedává ji peníze na obědy ani na autobus, občas ji do školy vůbec nepustí – to zejména proto, aby doma uklidila a pohlídala sourozence. Otec je ve vězení, kdy ho propustí, dívka netuší. Nikdo jiný z příbuzných není, na koho by se dívka mohla obrátit s prosbou o pomoc. Tato situace trvá již dlouho, je znát, že dívka si toho již hodně prožila. Po dnešním ranním výstupu s matkou, která ji opět nechtěla pustit do školy, dívka z bytu utekla a začala uvažovat o tom, že se již domů nevrátí. Konzultantka si s dívkou povídá o jejich pocitech, o vzniklé situaci, a pak společně hledají nějaké východisko. Vzhledem k tomu, že dívka se již domů vrátit skutečně nechce, domlouvají se společně na telefonické konferenci se sociální pracovníci, která by ji pomohla stávající situaci vyřešit. Konzultantka nejprve kontaktuje sociální pracovníci, vysvětlí ji situaci dívky a propojuje ji s ní. Společně se domlouvají, že dívka vydrží v telefonní budce, ve které právě stojí, a sociální pracovnice si pro dívku společně s Policií České republiky přijede a následně ji domluví azylové umístění a další řešení celé záležitosti. Dívka se obava přítomnosti policie, sociální pracovnice ji vysvětluje, že se jedná o standardní postup, protože sama nedisponuje služebním automobilem a tudíž by se neměla jak v tuto chvíli za dívkou dostat. Dívka tedy souhlasí. S konzultantkou se dívka domlouvá, že není zapotřebí, aby byla s dívkou dále na telefonu, protože má vedle sebe kamarádku. V případě potřeby dívka ví, že může kdykoli zavolat zpět.“²⁹

Neoddělitelnou součástí našeho života je dětství, je drahé a není navěky. Je tedy obzvláště důležité, aby rodiče trávili společný čas se svými dětmi. Vytvoří se mezi nimi zvláštní pouto, které obohacuje jejich životy a zůstane mezi nimi až do smrti. Rodiče by měli navázat dobrý kontakt se svými dětmi a poznat je. Stačí s nimi posedět po večeři u stolu nebo v pokojíčku a mluvit o tom, co v ten den zažily, podělit se s nimi o malé radosti a trápení. Velmi důležité je sdílet s dětmi činnosti, které je baví. Například sport,

---

²⁹ http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_436.pdf, 20.2.2011

kreslení nebo se s nimi jen zahrát nějakou hru. Děti pocítí, že s nimi sdílíte čas a více vám porozumějí. A v neposlední radě by rodiče měli svým dětem naslouchat s láskou a porozuměním. Každé dítě se potřebuje občas někomu svěřit se svými problémy nebo starostmi a kdo jiný než rodiče by mu měli být nápomocní při jejich překonávání.

4. Důsledky potulek a útěků dětí od rodiny, východiska, pomoc a prevence

V této poslední teoretické kapitole se chci zaměřit na důsledky a východiska z krizových situací spojených s potulkou a útekem dítěte od rodiny. Co dělají děti po opuštění domova a jaké nástrahy na ně čekají? Děti při svých potulkách a útěcích často cestují stopem nebo veřejnou dopravou. Zde se seznamují s různými lidmi, často přespávají u náhodných známých, v nádražních halách, parcích, opuštěných budovách. V době, kdy se dítě nachází „na ulici“ se v mnoha případech dopouští nějaké trestné činnosti nebo tráví čas jiným způsobem, který ohrožuje jeho další mravní vývoj. Např. experimentováním s návykovými látkami, vykrádáním aut, sklepů, chat, hrou na výherních automatech, sprejerstvím, prostitutí atd. „U dospívajících je riziko, že se pro ně toulavý způsob života stane návykem, že nebudou schopni stabilního zaměstnání a postupně skončí jako bezdomovci.“³⁰ Pomoc z této situace je složitá. Záleží na každém, jak se dokáže s problémem popasovat. Výhodou je podpora rodiny. Kdo ji nemá, může se obrátit na některou ze státních nebo nestátních organizací poskytující pomoc lidem v nesnazi.

4.1. Kriminalita, užívání návykových látek

Nepříznivou komplikací útěků a potulek je to, že děti jsou svým způsobem „nuceny“ dopouštět se přestupků vůči zákonu. Peníze, které vzaly při odchodu z domova, již utratily a pokud se nechtějí vrátit domů, jsou donuceni obstarat své potřeby jiným způsobem. Zpočátku se jedná o malé neplánované krádeže v obchodech a žebrotu, kterými se snaží uspokojit své základní potřeby.

Čím více času tráví dítě na ulici, tím více se zvyšuje riziko jeho kriminalizace. Čas strávený na ulici musí nějakým způsobem vyplnit a hlavně z něčeho žít. Během pobytu mimo domov tráví čas s různými lidmi, případně se přidávají k různým partám. Přejímají způsob života, který je často spojen s užíváním návykových, psychoaktivních

---

³⁰ Vágnerová, M. Patopsychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999, s.281, ISBN 80-7178-214-9

látek (alkohol, amfetamin, nikotin, opiáty, kokain, sedativa, organická, rozpouštědla, atd.). Nejhorší, co může dítě potkat na útěku z domova je získání závislosti na některé z těchto látek.

„Závislost na psychoaktivních látkách se považuje za chronické, recidivující onemocnění, které má tři hlavní znaky:

1. nutkavé vyhledávání a užívání látky;
2. ztrátu kontroly nad užíváním;
3. záporný citový stav, jakmile se závislému jedinci sebere možnost látku získat a užít.

Příležitostné užití psychoaktivní látky se od opakovaného užívání a vývoje závislosti odlišuje. Chemickou závislost, která bývá výsledkem dlouhodobého, opakovaného užívání, charakterizuje nutkavé vyhledávání a užívání drogy. Někteří lidé jsou vůči účinku některé drogy nebo alkoholu poměrně odolní, u jiných se vyvine závislost, zejména v průběhu dospívání, velmi rychle. Užívání drog se často kombinuje s patologickým hráčstvím.“³¹ Jako důkaz uvádí Koukolík a Drtilová ve své knize³² příklad z denního tisku:

Pokud se děti na ostravském sídlišti Dubina ještě nedávno nudily, dnes to již neplatí. Vyrostla tu herna speciálně pro ně... děti z okolních domů tam tráví většinu času včetně toho, který by měly trávit ve školních lavicích. A přímo před hernou jsou k mání jakékoli drogy. "Máš perník? Nebo aspoň trávu? Kolik za to chceš?" Tyto a podobné otázky se linou z úst dětí, kterým je třeba i jedenáct či dvanáct let... Žák osmé třídy ze základní školy, která přímo sousedí s hernou, bez jakéhokoli uzardění mluví o tom, co u herny denně prožívá... "Stačí, když máš v kapse padesát korun, a dostaneš perník. Já to svinstvo neberu. Asi rok ale hulím trávu." Na důkaz, že o návykové látky zájem nemá, vezme kamarádovi balení rohypnolu a bílé tabletky vysype na zem... Děti z Dubiny ovšem nepodléhají jen drogovému pokušení. Automaty, do nichž je třeba házet mince, je nutí, aby si potřebné peníze sehnaly, kde se dá.

---

³¹ Koukolík F., Drtilová J. ZLO NA KAŽDÝ DEN Život s deprivanty I. Praha: Galén 2001, 1. vydání, s.258, 261. ISBN 80-7262-088-6

³² Tamtéž, s.269

Trestnou činnost páchanou v souvislosti se závislostí na psychoaktivní látce lze rozdělit do dvou základních dimenzí: na trestnou činnost páchanou s cílem návykovou látku získat a trestnou činnost páchanou po jejím požití.

K obstarání těchto látek jsou nutné peníze, které z větší části získávají trestnou činností. Tuto trestnou činnost většinou páchají bez přípravy a plánů. Bývá zaměřená na krádeže věcí z automobilů, krádeže aut, vloupání do sklepů, bytů, domů, chat, obchodů a restaurací. Motivem krádeže je získat nějakou věc, kterou lze zpeněžit nebo přímo získat návykovou látku. Mnohdy se zdrojem k obstarání těchto látek stává prostitute.

Po požití návykové látky padají i ty poslední zábrany. I nejslabší, se stává obrem. Člověk je lehký ovlivnitelný, není schopen rozlišovat co je dobré a co ne. Toho v mnoha případech zneužívají jejich domnělí kamarádi a využívají je k páčání trestní činnosti.

V mnoha případech se děti na útěku stávají oběťmi násilné trestné činnosti nebo jsou naopak k páčání trestní činnosti naváděny. Jsou nucené ke krádežím, prostituci, prodeji návykových látek, atd.

4.2. Sekty, kultury a extrémistické hnutí.

Při potulce nebo útěku z domova se může dítě setkat s velmi silným a nebezpečným vlivem různých sekt, kultů a extrémistických hnutí. Nebezpečnost tohoto vlivu tkví v tom, že ne každý je vůči němu imunní. Nejčastěji mu podléhá člověk, který prožívá životní krizi, náhlou změnu ve svém životě. Tito lidé jsou tedy psychicky oslabeni. Často se obětí stávají i děti, které prožívají krizi identity a hledají své místo ve společnosti. Obě skupiny potřebují v danou chvíli povzbuzení, pomoc, pochopení nebo uznání, které jim při náboru do sekty nebo kultu nabízejí spolu s východiskem.

Sekta bývá popisovaná jako početně malá vysoce autoritativní skupina, zejména nábožensky orientovaná. Od jejich příslušníků je vyžadována naprostá poslušnost a podřízenost vůdci a učení. Mnoho nezralých jedinců láká ke vstupu záhadnost, mystika, tajnůstkářství nebo pocit příslušnosti ke skupině vyvolených. Abgral ve své knize³³ uvádí identifikaci projevů sektářských skupin:

---

³³ Abgral, J.M. Mechanismus sekt. Praha: Karolinum 1999, 1. vydání, s.117-120. ISBN 80-7184-774-7

1. Vůdce skupiny se dovolává božského charakteru a přisuzuje si nadlidské pravomoci, či přinejmenším zvláštní úkol, kterým ho pověřil bůh.
2. Skupina ukazuje verbovaným svou vřelost a bratrství. Informace, které nově příchozí dostává, mu neumožňují udělat si skutečnou představu o skupině a rizicích, jimž se vystavuje.
3. Nově příchozím slibují zejména výhody a obecně spásu.
4. Stoupenci jsou přiváděni do permanentního stavu sugestibility prostřednictvím různého strádání: ztrátou soukromí, nedostatkem spánku, dietami, atd.
5. Poddajnosti stoupců vůči autoritě se dosahuje sugescí, využívající disociativních technik, které jsou zaměřeny na vytvoření slepé oddanosti vůdci a skupině.
6. Vůdce je dostatečně šikovný, aby vytvářel narušené stavy vědomí, kdy je možno vystavit subjekt autoritativní sugesci.
7. Vůdce žádá totální oddanost své osobě.
8. Skupina se stává novou rodinou stoupence. Nabádá ho, aby přerušil všechny styky se svou původní rodinou a svými přáteli.
9. Skupina a vůdce vztyčují bariéry mezi stoupcem a jeho rodinou.
10. Některé skupiny organizují sňatky mezi členy prostřednictvím zvláštních rituálů, které jsou z hlediska skupiny jediné platnými.
11. Na děti se pohlíží jako na děti celé skupiny.
12. Ženy mají podřízenou funkci.
13. Rozum, objektivita, individualismus jsou zavrhovány a nahrazovány intuitivním cítěním skupiny.
14. Od stoupců se očekává, že budou finančně podporovat guru a sekty.
15. Skupina netoleruje ani nerespektuje velká náboženství
16. Skupina musí veřejnosti ukazovat dobrý obraz o sobě. Musí se představovat jako nové náboženství, charitativní organizace, jejíž navštěvování je volné.

Čím může být sekta pro své stoupence nebezpečná? Sekty se mohou svými zápornými příznaky podepsat na osudech svých stoupců. U dospívajících je toto působení o to závažnější, že jejich rozumový, citový a morální vývoj není ukončen. „Jako nejnebezpečnější rysy působení sekt se uvádí izolacionismus spojený s pocity výjimečnosti, fanatismus, dogmatismus, nesnášenlivost vůči odlišným či kritickým

názorům a autoritářství vůdčích osobností, jež směřuje k poslušnosti a nesamostatnosti prostých členů.“³⁴

Kultem můžeme chápat malou skupinu lidí, kterou spojuje oddanost a nadšení pro nějaký vyšší cíl nebo obdobnou náplň.

Závažným nebezpečím, které postupně proniká do naší země a ohrožuje mladou generaci, jsou různá extremistická hnutí. „Jako extremistická jsou označována uskupení vyznávající krajní politické názory a směřující k potlačování občanských práv, politických a náboženských svobod jiných.“³⁵ Extremistické postoje zauímají především mladí lidé z autoritářsky vedeného nebo narušeného výchovného prostředí, kterým se zde dostává emoční podpory od obdobně smýšlejících členů. Pocity uznání a významu uprostřed společenství přehlušují zkušenosti s neuspokojujícím domácím nebo výchovným prostředím. Členové uskupení si nejvíce váží loajality, pravověrnost vůči uznávaným postojům a hodnotám, poslušnost k autoritě a bojovnost. Pocit patřit k silnému celku je obzvláště mocný při akcích, kde si lze nakupené napětí a úzkost vybit schvalovanou agresí. Při svých taženích se dopouštějí výtržnictví, vandalství, rasisticky motivovaným útekům a často i těch nejtěžších trestních činů.

4.3. Rozpad rodiny (ústavní a ochranná výchova)

V mnoha případech z důvodu nekvalitního až patologického výchovného prostředí a s ním spojeného útěku dětí od rodiny, dochází k umístění dítěte do výchovného zařízení a tím fakticky k rozpadu rodiny.

„Ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření podle zvláštního právního předpisu“³⁶ Zvláštním právním předpisem je Občanský soudní řád konkrétně §76a. Předběžným opatřením se dítě umísťuje do vhodného prostředí (výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilé zajistit dítěti řádnou péči) na dobu nezbytně nutnou.

---

³⁴ Vališová, A. Kasíková, H. a kol. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, 2006, 1. vydání, s.365. ISBN 978-80-247-1734-0

³⁵ Tamtéž, s. 364

³⁶ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 16

„Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).“³⁷ V zájmu dítěte, může soud dle zákona o rodině nařídit ústavní výchovu i bez předcházejících výchovných opatření. Před ustanovením ústavní výchovy je soud povinen zjišťovat, jestli není možno pro dítě zabezpečit náhradní rodinnou výchovu nebo rodinnou péči v zařízení pro děti vyžadující zvláštní pomoc. Tyto druhy péče mají přednost před ústavní výchovou.

„Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.“³⁸ Ústavní výchova trvá do zletilosti dítěte, výjimečně může být prodloužena do 19 let.

V souladu s §10 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže v platném znění může soud rozhodnout o uložení výchovného, ochranného a trestního opatření. „Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění.“³⁹ Jedním ze způsobů ochranných opatření mimo ochranného léčení, zabezpečovací detence a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty je ochranná výchova.

„(1) Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení výchovných opatření.

(2) Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.

---

³⁷ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 46 odst. 1

³⁸ zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 46 odst. 2

³⁹ zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, § 9 odst. 1

(3) Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

(4) Od výkonu ochranné výchovy soud pro mládež upustí, pominou-li před jejím započítím důvody, pro něž byla uložena.“⁴⁰

Dle výše jmenovaného zákona může soud v případech, kdy lze předpokládat, že se mladistvý bude řádně chovat a pracovat, změnit ochrannou výchovu v ústavní výchovu. Pokud mladistvý tyto předpoklady nesplní, soud rozhodne o pokračování ochranné výchovy.

„Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních; vyžaduje-li to však zdravotní stav mladistvého, má jeho umístění do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy.“⁴¹

V souladu se zákonem⁴² je posláním školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, zabezpečení práva dítěte na výchovu a vzdělávání. Dále snaha o vytváření podmínek podporujících rozvoj sebedůvěry a citové stránky osobnosti dítěte, které umožňují jeho aktivní účast ve společnosti. Velké úsilí je vynaloženo i na předcházení vzniku a rozvoje negativních projevů chování dítěte, jeho zdravého vývoje, zmírňování a odstraňování příčin nebo důsledků již vzniklých poruch chování.

Zařízeními jsou:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav.

4.4. Pomoc státních a nestátních organizací

Děti, které situace v školním nebo rodinném prostředí donutí k útěku, se ocitají na ulici samy. Obvykle bez přátel, prostředků a jakékoliv ochrany před nástrahami vnějšího světa. Většina dětí si toto nebezpečí brzy uvědomí a vrátí se domů nebo se

---

⁴⁰ tamtéž, § 22

⁴¹ zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, § 82 odst.2

⁴² zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

obrábí o pomoc na někoho známého, popřípadě na policii, odbor sociálně právní ochrany dětí nebo na některou z mnoha nestátních organizací. (Nadace Naše dítě, Linka bezpečí, Linka vzkaz domů, ...)

Kloubek ve své metodice pátrání Policie ČR po pohřešovaných dětech na útěku⁴³ uvádí: pátrání po hledaných a pohřešovaných osobách je úkol, který Policie ČR plní ze zákona (zákon o Policii ČR). Osoba pohřešovaná je ta, u níž bylo učiněno oznámení o pohřešování, není známo místo jejího pobytu a nejedná se o osobu hledanou. Sem spadají děti na útěku z domova. Může se jednat i o děti zatoulané nebo oběti trestního činu.

Při pátrání po pohřešovaných dětech plní speciální úkoly služba pořádkové policie, kriminální policie a vyšetřování. Služba pořádkové policie většinou přijímá oznámení o pohřešování dítěte a poté co je vyhlášeno pátrání, provádí v rámci hlídkové činnosti kontrolu osob, které odpovídají popisu pohřešované osoby a preventivně kontrolují místa pravděpodobného výskytu těchto osob. Na pátrání se mohou v souladu s uzavřenými součinnostními dohodami podílet i další specializované složky (obecní a městská policie, Armáda ČR, Horská služba). Notoričtí útekáři jsou od počátku oznámení útěku předmětem zájmů specialistů (policisti zařazení na úseku trestné činnosti páchané dětmi, páchané na dětech, ochranou rodiny a mravnostní trestnou činností) služby kriminální policie a vyšetřování, neboť právě tyto děti, na svém útěku často provádí drobnou kriminalitu. Postup po vypátrání pohřešované osoby upravuje Závazný pokyn policejního prezidenta č. 105/2005.

Ze statistiky získané na Policejním prezidiu České republiky, preventivně informačním odboru KPP (viz příloha č. 1) za rok 2010 a část roku 2011 vyplynulo, že nejčastěji byli pohřešováni svěřenci školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pak následovali děti z rodinného prostředí ve věku 15 – 18 let. Děti z rodinného prostředí do 15 let byli pohřešováni nejméně.

Policie ČR pomáhá dětem i před jejich útekem z domova. Děti se na ni můžou obracet se svými problémy, které mají s dospělými anebo vrstevníky a dle jejich mínění, jsou v rozporu s dobrými mravy a zákonem. V souladu se zákonem je policie povinna

---

⁴³ Sborník z konference "Dítě a dospívající na útěku" s. 33-38

řešit nepatřičné a problematické chování vůči nim. Je povinna reagovat na jejich podnět a udání a prošetřit pravdivost jejich tvrzení. V případě pravdivosti podnětu je povinna zamezit pokračování problematického chování a vše oznámit zákonným zástupcům dítěte, škole nebo místně příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen “Listina”), věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí, vyjadřuje konkrétně zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon SPO“), který vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

- a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
  - b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
  - c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.“⁴⁴

V § 6 odst. 1 zákona SPO je uvedeno na jaké děti se sociálně-právní ochrana zejména zaměřuje:

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo

---

⁴⁴ <http://www.mpsv.cz/cs/7242>, 15. 2. 2011

jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany o pomoc, a to i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Dále má dítě právo se vyjadřovat ke všem opatřením, které se ho týkají a na jeho názor je třeba brát zřetel v souvislosti s jeho věkem a rozumovou vyspělostí.

Výkonem sociálně-právní ochrany dětí jsou pověřeny obecní úřady obce s rozšířenou působností. Tyto úřady také mohou mj. podávat návrhy soudu na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy nebo na svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Mimo státních institucí pomáhají dětem v krizových situacích, ze kterých si neumějí poradit sami i mnohé nestátní instituce (Linka bezpečí, Nadace Naše dítě, Bílý kruh bezpečí, atd.). Mezi nejznámější pravděpodobně patří Linka bezpečí.

„Linka bezpečí je bezplatná telefonická linka krizové pomoci pro děti a mladistvé (do 18 let, studenti do 26 let). Je v provozu 24 hodin denně po celý rok a je dostupná z celé České republiky zdarma jak z pevné linky, tak i z mobilních telefonů. Linka bezpečí ctí zásadu anonymity klienta a tak, pokud klienti sami nechtějí, nemusí sdělovat své osobní údaje. Posláním Linky bezpečí je poskytovat telefonickou krizovou pomoc a poradenství dětem a mladistvým, kteří se nacházejí v tíživé životní situaci takového rozměru, že ji nemohou nebo nedokážou zvládnout vlastními silami. Linka bezpečí pomáhá dětem a dospívajícím řešit těžké životní situace. Slouží především těm, kteří si nevědí rady se svými problémy, cítí se ohroženi, osamělí, zrazení, zmatení a z nejrůznějších důvodů se nechtějí nebo nemohou svěřit někomu ze svého okolí. Přesto však potřebují pochopení, podporu, důvěru a zároveň kvalifikovanou radu a pomoc. Dětem a mladistvým je dáván dostatečný prostor k tomu, aby mohli hovořit s konzultantem o své situaci a dospět společně k nějakému možnému řešení.“⁴⁵

Telefonní číslo Linky bezpečí je 116 111.

Jedním z projektů Linky bezpečí je Linka vzkaz domů. Na internetové stránce⁴⁶ se lze dozvědět o jejím poslání. Je určena pro děti, které vyhodili rodiče z domova, nebo které utekly z domu, z ústavu nebo pro ty, co se bojí vrátit domů nebo

---

⁴⁵ <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>, 16.2.2010

⁴⁶ <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=193>, 16.2.2010

přemýšlí o útěku. Jedná se o telefonickou linku. Při volání na číslo 800 111 113 z pevné linky je volání zdarma. V případě volání z mobilu na číslo 724 727 77 je volání placeno. Linka je v provozu každý den od 8:00 do 22:00. V rámci rozhovoru se pracovníci linky snaží s dítětem mluvit o jeho problémech a nalézt nějaké vhodné řešení. V případě dětí na útěku předávají jejich vzkazy rodičům nebo je s nimi spojí. Dle dohody zprostředkují kontakt s policií nebo pracovníky odboru sociálně právní ochrany dětí.

4.5. Sociální pedagogika

Metodickým pomocníkem v překonávání krizových situací dětí, pro výše uvedené instituce, jejich zaměstnance, ale i pro každého z nás, může být sociální pedagogika.

„Sociální pedagogika je aplikované odvětví pedagogiky zabývající se výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých.“⁴⁷ Dále se zabývá výchovou a pomocí s problémovými dětmi a drogově závislými jedinci. Zaměřuje se na každodennost života jedince, na zvládnutí krizových situací, na jeho ochranu před nebezpečnými vlivy. Má terapeutickou a preventivní funkci. Slouží „nejen k odstraňování negativního, ale zároveň posilování pozitivního.“⁴⁸

Mezi základní pole působnosti sociální pedagogiky patří:

- volný čas a pedagogika zážitku,
- práce s mládeží, rodinou a starými lidmi,
- sociokulturní práce,
- ústavní výchova,
- práce se zdravotně handicapovanými,
- sociální pedagogika školní a ve správě.

Mezi další oblasti patří: práce s bezdomovci, společensky nepřizpůsobivými, pomoc nezaměstnaným, chudobným a závislým osobám. Působnost sociální pedagogiky má široký záběr. Prolíná se s oblastí speciální pedagogiky a sociální práce.

Dle sociální pedagogiky má nemalý význam na výchovu prostředí. Rozebírá výchovné vlivy, které vycházejí z prostředí a snaží se určit zásady pro organizaci

---

⁴⁷ Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I, Brno: IMS, 2009, s. 11

⁴⁸ Kraus, B. K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky, Brno:IMS, s. 13

prostředí z hlediska potřeb výchovy. Tyto vlivy respektuje, snaží se je ovlivnit a usměrnit tak, aby člověku pomohly uvolnit jeho potenciál a vést odpovědný život.

Úkolem sociální pedagogiky by mělo být hledání optimálních forem pomoci jedinci v jeho životě v různých typech prostředí a kompenzování jeho nedostatků.

K dosažení těchto cílů používá vlastní specifické metody a prostředky. Metody se dělí na obecné (kompenzace, nahrazování nedostatkových sfér, převýchova, rekvalifikace, atd.) a dílčí metody (v rámci školské činnosti, práce ve volném čase, práce s problémovými skupinami a zájmové činnosti). Jako prostředky využívá různé organizace, charitativní spolky, občanská sdružení, domy dětí a mládeže, knihovny, čítárny, noclehárny a azylové domy.

„Jestliže připustíme, že se má sociální pedagogika zabývat problematikou výchovy v závislosti na postupujícím procesu technizace, medializace, rozvoje forem spoluzití i změnách společensko-právních norem, a to hlavně v situacích, kdy společensko-morální vývoj jedince i celkový osobnostní rozvoj je ohrožen, kdy dochází k těžkostem v přizpůsobování, kdy je třeba hledat cesty optimalizace a kompenzace v osobním rozvoji u čím dál větší části populace, pak má před sebou spoustu problému a hodně práce.“⁴⁹

---

⁴⁹ Kraus, B. K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky, Brno:IMS, s. 9

5. Průzkum

5.1 Cíl průzkumu, stanovení hypotéz

Cílem mého kvantitativního průzkumu je zjistit postoj náhodně vybrané skupiny dětí k zátěži školního a rodinného prostředí vedoucího k potulkám a útěkům od rodiny. Zjistit jejich zkušenosti s útekem z domova, u koho by v případě jejich útěku z domova hledaly pomoc a zjistit, který z uvedených patologických jevů ve výchovném prostředí v mé bakalářské práci by je přiměl k útěku od rodiny a porovnat tyto jevy co do četnosti, tak do závažnosti.

Výše jsem uvedl cíl praktické části mé bakalářské práce a z těchto cílů vycházím při formulaci hypotéz.

H1: Předpokládám, že nejčastější příčinou útěku dětí z domova v souvislosti se školním prostředím je špatný prospěch.

H2: Předpokládám, že nejčastější příčinou útěku dětí z domova v souvislosti s rodinným prostředím je týrání a zneužívání dítěte.

H3: Předpokládám, že děti by v případě svého útěku z domova hledaly pomoc nejčastěji u svých prarodičů.

5.2 Metoda a technika

K zjištění cílů mé bakalářské práce jsem se rozhodl použít metodu dotazníkového šetření. Touto metodou provedu kvantitativní průzkum, kdy se pomocí vlastního nestandardizovaného dotazníku pokusím zjistit odpovědi k prokázání nebo vyvrácení mých hypotéz.

"Dotazníkové šetření patří k jedné ze základních sociologických technik sběru informací. Je postavené na získávání empirických údajů prostřednictvím dotazníku (hovoří se proto také o technice dotazníku). Tento výzkumný nástroj je v podstatě předtíštěným souborem otázek, na něž jsou vyžadovány písemné odpovědi od respondentů."⁵⁰ Dotazník může obsahovat otevřené, uzavřené, polootevřené otázky. Tato metoda je jedna z nejlevnějších, jednoduše se zpracovává a vyhodnocuje. Jedná se

---

⁵⁰ Řehoř, A. Metodologie I. Brno: IMS, 2009, s. 67

o nejméně dotěrnou metodu průzkumu. Záleží na vůli respondenta, jak bude na otázky odpovídat.

I z těchto důvodů, se dotazníková metoda stala jedním z nejužívanějších způsobů sběru informací v současných empirických šetřeních v oblasti sociologie.

Ve svém dotazníku jsem použil otevřené, uzavřené i polootevřené otázky. Při jejich tvorbě jsem se snažil o srozumitelnost a jednoznačnost. Celkem jsem respondentům položil šest základních otázek s několika podotázkami. První otázka se týkala osobních údajů a v následujících otázkách jsem se již věnoval tématu útěků dítěte od rodiny vlivem školního a rodinného prostředí jako zátěže. Vzor dotazníků je umístěn v příloze č. 2.

5.3 Vzorek

Svůj průzkum jsem provedl ve třech základních školách v okrese Hodonín (Základní škola Mikulčice, Prušánky a Základní škola Hodonín, Vančurova 2). Dotazovanými byli žáci 8 a 9 tříd. Celkově bylo dotazováno 71 dětí. Z tohoto počtu bylo 33 děvčat ve věku 12 - 16 let a 38 chlapců ve věku 13-16 let.

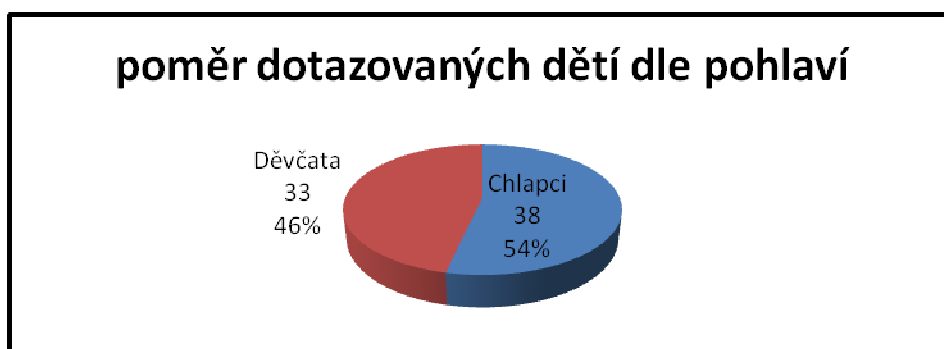
5.4 Vyhodnocení dotazníku

V této části vyhodnotím data získaná z dotazníků, které zpracuji a zanalyzuji pomocí slovní, statistické a grafické metody hodnocení.

Otázka č. 1: Osobní údaje:

- a) pohlaví – odpověď: muž, žena

graf č. 1

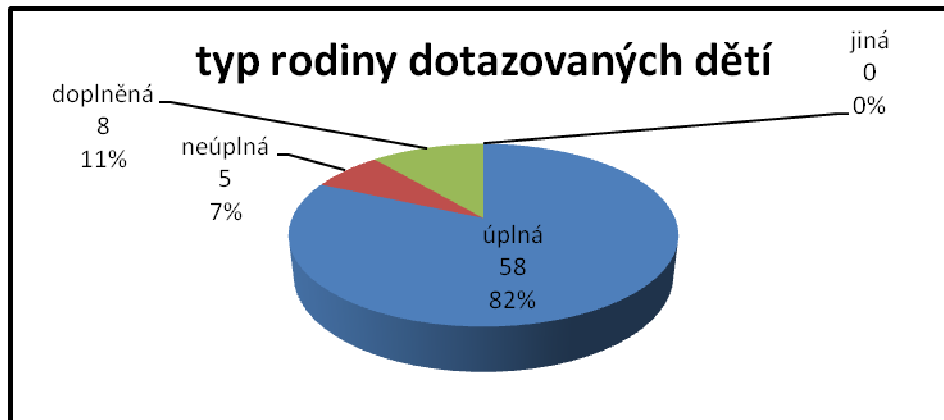
b) věk

tabulka č. 1

věk	12	13	14	15	16
chlapci	0	10	13	14	1
děvčata	2	3	10	16	2

c) rodina, ve které žijí – odpověď: úplná, neúplná, doplněná, jiná

graf č. 2

Dotazníkový průzkum jsem provedl u skupiny dětí, která se skládala celkem ze 71 respondentů. Skupinu tvořilo 33 dívek (46%) a 38 chlapců (54%). Chlapců bylo ve skupině více. Tato skutečnost je patrná z grafu č. 1. Věkové rozmezí dotazovaných respondentů je 12 až 16 let (viz tabulka č. 1). 58(82%) jich žije v úplné rodině, 5(7%) v neúplné rodině a 8(11%) v doplněné rodině (viz graf č. 2).

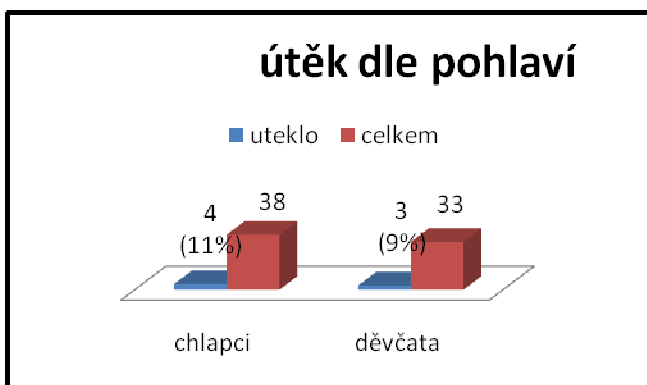
V teoretické části se zabývám rodinným prostředím a funkcemi rodiny. Dle mého mínění má úplnost rodiny na tyto funkce vliv a děti, které žijí v neúplných a doplněných rodinách, jsou tak vystavovány situacím, které mohou být nad jejich adaptační možnosti. Zdravě fungující rodinné prostředí je základem psychicky vyrovnané osobnosti.

Otázka č. 2: Utekli/a jsi někdy z domova? – odpověď: ano, ne

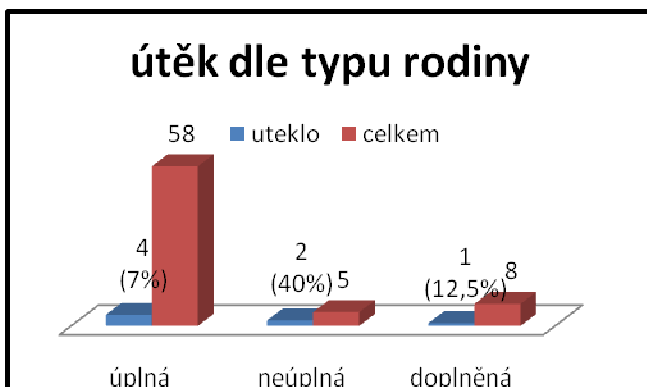
graf č. 3

graf č. 4

graf č. 5

Podotázka: 1) jednalo se o útek: a) impulzivní, b) dlouhodobě plánovaný

graf č. 6

Podotázky: 2) důvod útěku, 3) jakou dobu jsi strávil/a na útěku? 4) jak jsi trávil/a čas na útěku a kde jsi byl/a? 5) vrátil/a ses sám/a nebo ti někdo pomohl a kdo? 6) vyřešil útěk tvůj problém?

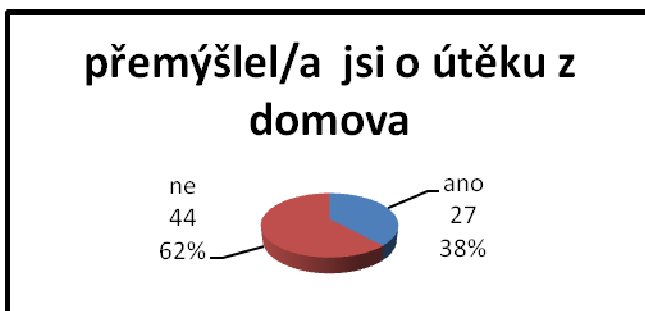
tabulka č. 2

podotázky	chlapec č. 1	chlapec č. 2	chlapec č. 3	chlapec č. 4
2) důvod útěku	hádky s rodiči	rozvod rodičů	hádky s rodiči	hádky s rodiči
3) doba na útěku	2 dny	1 den a pár hodin	pár hodin	4 dny
4) způsob trávení útěku	u babičky	nevedl	u babičky	s kamarády
5) vrátil ses sám	ano	ano	ano	ano
6) vyřešil útěk tvůj problém	ano	ne	ne	ne
podotázky	dívka č. 1	dívka č. 2	dívka č. 3	
2) důvod útěku	hádky s rodiči	hádky s rodiči	hádky s rodiči	
3) doba na útěku	několik hodin	7 dní	3 hodiny	
4) způsob trávení útěku	s kamarády	u babičky	sama	
5) vrátil ses sám	ano	ano	ano	
6) vyřešil útěk tvůj problém	ne	ano	ne	

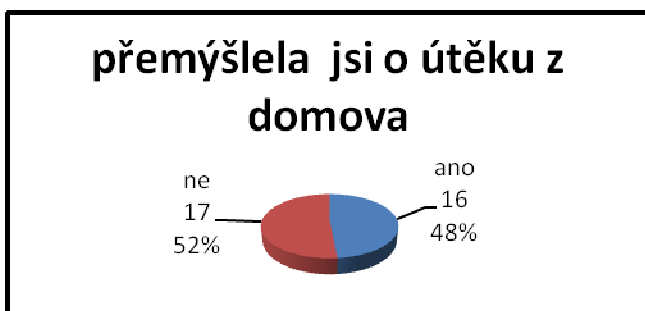
Těmito otázkami jsem zjistil, že osobní zkušenost s útekem od rodiny má 7(10%) dětí z dotazovaného počtu 71. 64 dětí uvedlo, že z domu ještě nikdy neuteklo (viz graf č. 3). Z domova utekly 3(9% z 33) děvčata a 4(11% z 38) chlapci. Z toho vyplynulo, že větší sklon k útekům v dotazované skupině mají chlapci (viz graf č. 4). Ve 4(7%) případech děti utekly z úplných rodin, ve 2(40%) případech z neúplných a v 1(12,5%) případě z doplněné rodiny (viz graf č. 5). Podotázkou č. 1 jsem zjistil, že výše uvedené útky byly v 5(71%) případech impulzivní bez rozmyslu a 2(29%) případech se jednalo o útěk plánovaný – promyšlený (viz graf č. 5). Dalšími podotázkami jsem zjistil, že důvodem útěku dětí z domova byla v 6 případech hádka s rodiči a v 1 případě rozvod rodičů. Doba strávená na útěku se pohybovala nejméně 3 hodiny a nejdelší trval 7 dnů. Čas většinou trávil u babičky (3) nebo s kamarády (2). Všechny 7 dětí se z útěku vrátilo domů samo bez pomoci jiných osob. Dle odpovědí ve 2 případech ze 7, útěk z domova vyřešil jejich problém (viz tabulka č. 2).

Otázka č. 3: Přemýšlel/a jsi někdy o útěku z domova? – odpověď: ano, ne

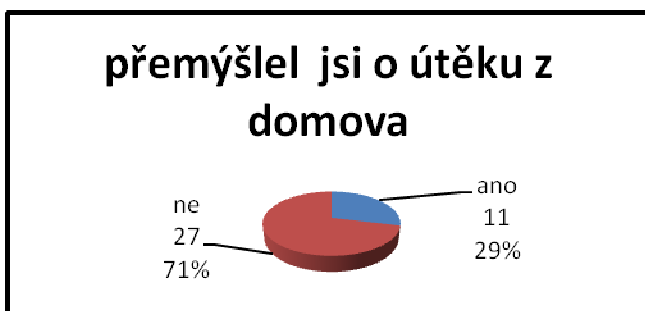
graf č. 7

graf č. 8

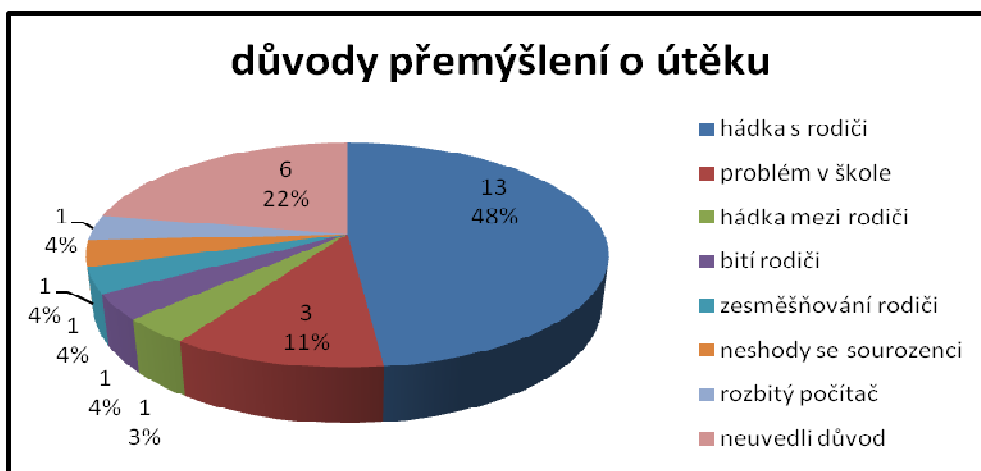

graf č. 9

Podotázka 1) z jakého důvodu jsi přemýšlel/a o útěku?:

graf č. 10

Smyslem této otázky bylo zjistit, zda děti uvažují o tom, že by utekly z domova a zjistit nejčastější důvod, pro který uvažují o útěku z domova.

Ze získaných údajů je zřejmé, že ze 71 oslovených dětí, uvažovalo o útěku z domova 27(38%). 44(62%) uvedlo, že o útěku z domova zatím neuvažovalo (viz graf č. 7) Nad útekem z domova přemýšlelo 16(48%) děvčat a 11(29%) chlapců (viz graf č. 8,9). Z toho vyplývá, že dotazovaná děvčata se při řešení svých problémů častěji zabývají tím, zda je mají řešit útekem z domova. Z pozitivních odpovědí 27 respondentů vyplynulo, že nejčastějším důvodem, kdy přemýšleli o útěku z domova, byla hádka s rodiči 13(48%) dotazovaných, pak následovali problémy ve škole 3(11%) dotazovaný a po 1(4%) dotazovaném uvedli jako důvod hádky mezi rodiči, bití rodiči neshody se sourozenci, rozbitý počítač. 6(22%) dotazovaných důvod neuvedlo (viz graf č. 10).

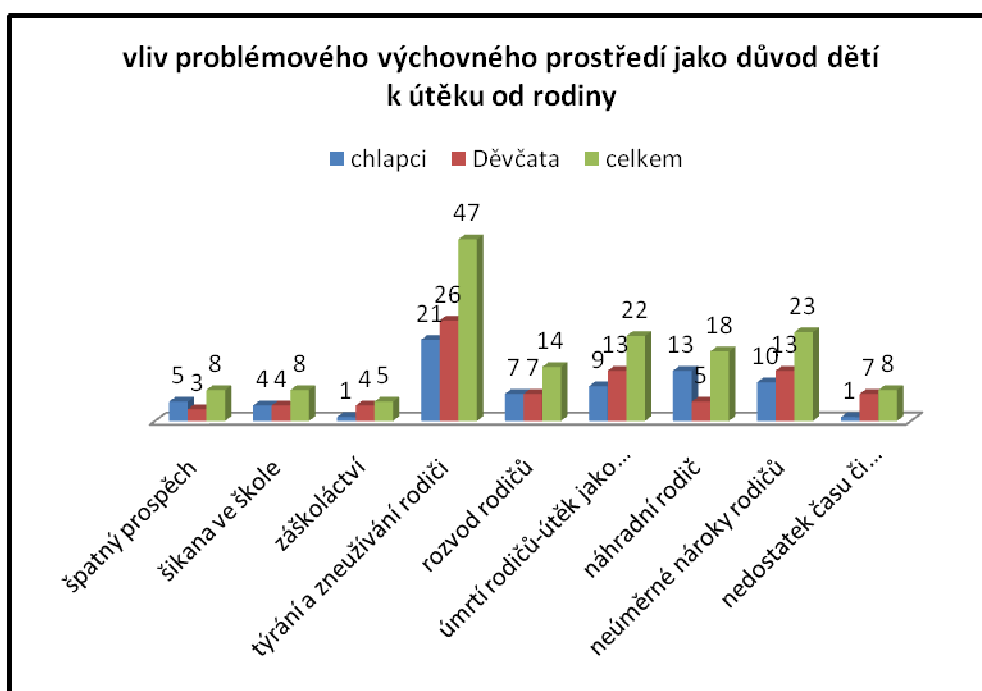
Otázka č. 4: Pokud bys prožíval/a některý z níže uvedených problémů, který z nich by byl pro tebe důvodem k útěku z domova?

tabulka č. 3: vliv problémového výchovného prostředí jako důvod dětí k útěku od rodiny

důvod	dotazovaní respondenti		
	děvčata (33)	chlapci (38)	celkem (71)
špatný prospěch	3(9%)	5(13%)	8(11%)
šikana ve škole	4(12%)	4(11%)	8(11%)
záškoláctví	4(12%)	1(3%)	5(7%)
týrání a zneužívání rodiči	26(79%)	21(55%)	47(66%)
rozvod rodičů	7(21%)	7(18%)	14(20%)
úmrť rodičů-útěk jako únik z deprim.prostředí	13(39%)	9(24%)	22(31%)
náhradní rodič	5(15%)	13(34%)	18(25%)
neúměrné nároky rodičů	13(39%)	10(26%)	23(32%)
nedostatek času či nezáměr ze strany rodičů	7(21%)	1(3%)	8(11%)

graf č. 11

Tuto otázku považuji za stěžejní. Pomocí ní jsem si chtěl ověřit mé domněnky získané studiem odborné i neodborné literatury při psaní mé bakalářské práce. Nesnesitelné nebo nějakým způsobem ohrožující prostředí je pro dítě velkou zátěží, kterou v mnoha případech řeší útekem z domova jako určitou variantu únikového jednání.

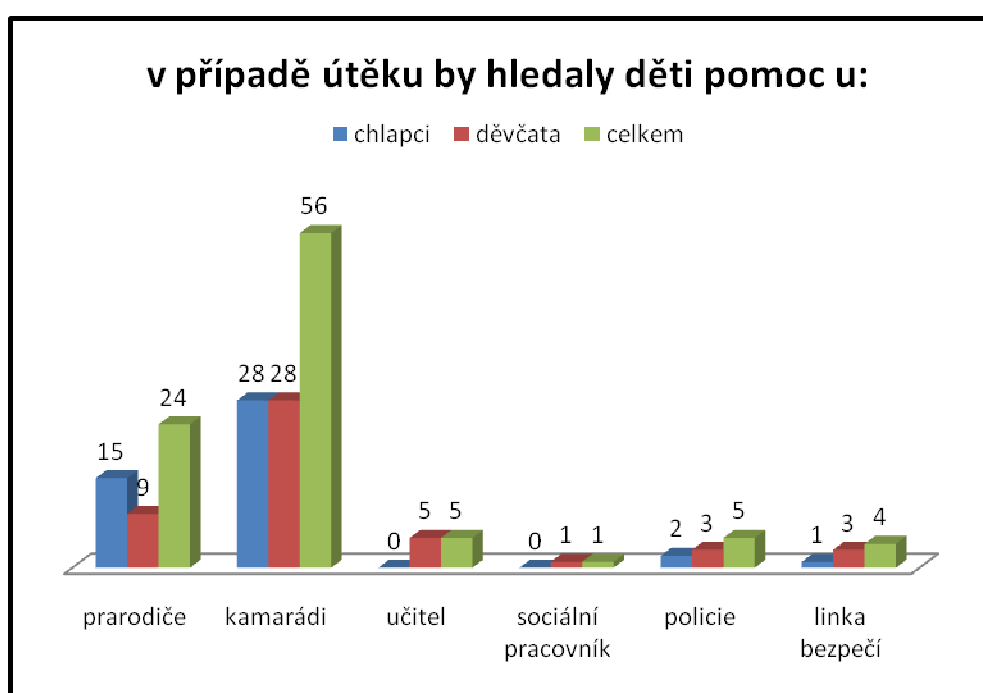
Děti při vyplňování této otázky v mnoha případech označily i více problémových situací, některé naopak neoznačily žádný problém. I tak jako nejčtenější problém ve výchovném prostředí, který by byl pravděpodobně, dle jejich mínění, důvodem k útěku z domova, označilo 47(66%) dotazovaných z toho 26(79%) děvčat a 21(55%) chlapců, týrání a zneužívání rodiči. Druhým nejvíce závažným problémem uvedly, neúměrné nároky rodičů. Tento problém celkem označilo 23 (32%)dětí. V těsném závěsu je úmrtí rodiče – útek jako únik z deprimujícího prostředí, který označilo 22(31%) dětí. Pak následovaly problémy: náhradní rodič 18(25%), rozvod rodičů 14(20%), nedostatek času či nezáměr ze strany rodičů 8(11%), šikana ve škole 8(11%). S podivem na předposledním místě, také s počtem 8(11%), skončil i problém se špatným prospěchem, což mně docela překvapilo. Na posledním místě skončil, dle odpovědí dětí, problém záškoláctví 5(7%).

Otázka č. 5: Pokud bys byl/a na útěku, hledal/a bys pomoc u:

tabulka č. 4: v případě útěku by děti hledali pomoc u

	dotazovaní respondenti		
	děvčata(33)	chlapci(38)	celkem(71)
prarodiče	9(27%)	15(39%)	24(34%)
kamarádi	28(85%)	28(74%)	56(79%)
učitel	5(15%)	0(0%)	5(7%)
sociální pracovník	1(3%)	0(0%)	1(1%)
policie	3(9%)	2(5%)	5(7%)
linka bezpečí	3(9%)	1(3%)	4(6%)

graf č. 12

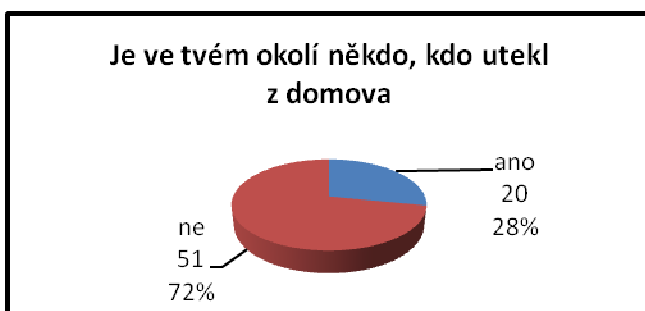
V této otázce jsem se snažil nalézt odpověď, u koho by děti v případě útěku z domova hledaly pomoc. Některé děti uvedly více odpovědí, některé naopak odpověď neuvedly.

Z odpovědí jsem zjistil, že děti by v případě útěku hledaly pomoc v první řadě u svých kamarádů. Tuto odpověď označilo 56(79%) dotazovaných respondentů. 28(85%) děvčat a 28(74%) chlapců. Jako další nejčastější útočiště, v případě útěků z domova, děti uvedly prarodiče 24(34%). Vnoučata dost často hledají ochranu u svých prarodičů, protože jsou k nim shovívavější než rodiče - vychovatelé. Mezi další osoby v pořadí uvedly: učitele a policii, svorně po 5(7%) dotazovaných. Na předposledním

místě skončila linka bezpečí, kterou uvedly pouze 4(6%) děti. A jako poslední se umístil sociální pracovník. Toho by oslovilo jen 1(1%) dítě z dotazované skupiny. Všechny výše uvedené údaje jsou uvedeny v tabulce č. 4.

Z odpovědí dětí je zřejmé, že pomoc by povětšinou hledaly u osob ze svého okolí, kterým můžou důvěřovat a které osobně znají.

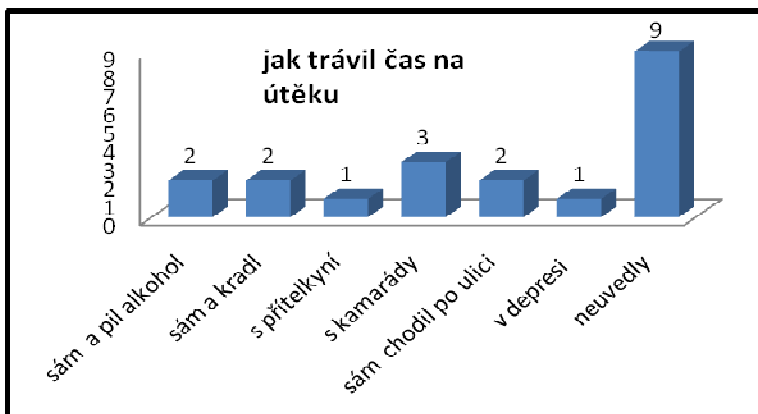
Otázka č. 6: Je ve tvém okolí někdo, kdo utekl z domova? – odpověď ano, ne
graf č. 13

Podotázka: 1) myslíš, že útěk vyřešil jeho problém? – odpověď ano, ne
graf č. 14

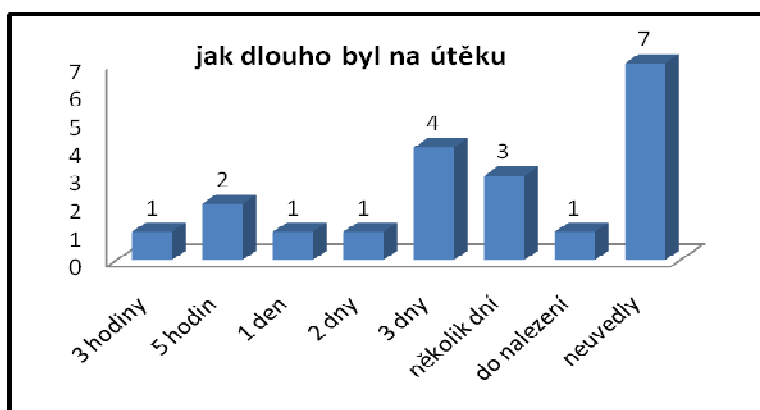

Podotázka: 2) jak trávil čas na útěku?
graf č. 15

Podotázka: 3) jak dlouho byl na útěku?

graf č. 16

Podotázka: 4) vrátil se sám?

graf č. 17

Touto otázkou jsem chtěl zjistit, zda děti sledují své okolí a registrují případné útěky svých vrstevníků, v jaké míře se útěky v jejich okolí vyskytují a jaký postoj k jejich útěku zaujímají.

Z odpovědí jsem zjistil, že 20(28%) dětí zaregistrovalo ve svém okolí útěk z domova (viz graf č. 13). Pouze 2(10%) z nich uvedly, že si myslí, že útěk vyřešil jejich problém (viz graf č. 14). Ne všechny byly schopni uvést, jakým způsobem osoby z jejich okolí, na útěku z domova, trávily čas. Nejčastěji to bylo s kamarády, pak samy s tím, že buď požívaly alkohol, kradly nebo se jen tak toulaly po venku. Po jednom uvedly, že trávily čas s přítelkyní nebo se samy ubíjeli v depresi (viz graf č. 15). Čas strávený na útěku byl různý. Nejdelší pravděpodobně trval 3 dny a nejkratší 3 hodiny. Přesné odpovědi jsou uvedeny v grafu č. 16. Na otázku, zda se dotyční útěkáři z jejich okolí vrátili sami, 6(30%) uvedlo ano, 8(40%) ne a 6(30%) nebylo schopno na tuto podotázku odpovědět (viz graf 17).

5.5 Shrnutí výsledků dotazníkového průzkumu a vyhodnocení hypotéz

Cílem mého kvantitativního průzkumu bylo zjistit postoj náhodně vybrané skupiny dětí k zátěži školního a rodinného prostředí vedoucího k potulkám a útekům od rodiny. Zjistit jejich zkušenosti s útekem z domova. U koho by v případě jejich útěku z domova hledali pomoc a zjistit, který z patologických jevů ve výchovném prostředí uvedených v mé bakalářské práci by je přiměl k útěku od rodiny a porovnat tyto jevy co do četnosti, tak do závažnosti.

Průzkum jsem provedl mezi dětmi z 8 a 9 tříd, ve třech základních školách v okrese Hodonín. Celkem se ho zúčastnilo 71 dětí. 33 děvčat ve věku 12 – 16 let a 38 chlapců ve věku 13 – 16 let. Uvědomuji si, že počet dotazovaných je malý k tomu, abych mohl formulovat rozsáhlejší závěry. Můj průzkum jsem pojal jako určitou sondu, mapující zkušenosti dětí s útekem z domova. Co by je k útěku z domova přimělo a u koho by hledaly pomoc.

Z výsledků dotazníkového průzkumu lze konstatovat následující:

- K útěku z domova se přiznalo 7 dětí z celkového počtu 71, což představuje 10% dotazovaných. Tuto skupinu tvořily 3 dívky (9% z 33) a 4 chlapci (11% z 38). Poměrově vychází, že častější sklon k útekům v dotazované skupině mají chlapci. Dále jsem zjistil, že 4(7%) tyto děti pochází z úplné rodiny, 2(40%) z neúplné a 1(12,5%) z doplněné rodiny. Z toho vychází, že největší sklon k útekům mají z dotazované skupiny děti z neúplné rodiny, potom následují děti z doplněné rodiny a nejnižší sklon k útěku od rodiny mají děti z úplné rodiny. Tuto skutečnost jsem předpokládal a uvádí ji i autoři zabývající se útekem dětí od rodiny, protože úplná - funkční rodina poskytuje dítěti ideální výchovné prostředí. V 5 případech se jednalo o útek impulzivní, ve 2 případech o útek plánovaný. V 6 případech byla důvodem útěku z domova hádka s rodiči a v 1 případě rozvod rodičů. Neporozumění s rodiči, lze přisuzovat generačním rozdílům pohledu na různé situace. Děti se cítí nepochopenými a rodiči nechápanými. Čas na útěku děti nejčastěji trávily u babičky nebo s kamarády. Mimo domov strávily několik hodin až 7 dnů. Ve všech případech se domů vrátily samy. Pravděpodobně po „vychladnutí“, nebo vyřešení počátečního důvodu. (viz graf č. 3,4,5,6 a tabulka č. 2)

- O útěku z domova přemýšlelo 27(38%) dětí ze 71. 16(48%) děvčat a 11(29%) chlapců. Lze konstatovat, že v této dotazované skupině, přemýšlí v případě problémových situací o útěku jako způsobu řešení více děvčata. Nejčastějším důvodem, který v souvislosti s uvažováním o útěku z domova uvedly, byla hádka s rodiči 13(48%) dotazovaných, pak následovaly problémy ve škole 3(11%) dotazovaných. Po 1(4%) dotazovaném uvedly jako důvod hádky mezi rodiči, bití rodiči neshody se sourozenci, rozbitý počítač. 6(22%) dotazovaných důvod neuvedlo. (viz graf č. 7,8,9,10)
- Nesnesitelné nebo nějakým způsobem ohrožující prostředí je pro dítě velkou zátěží, kterou v mnoha případech řeší útekem z domova jako určitou variantu únikového jednání. Děti označily týrání a zneužívání rodiči jako nejčtenější problém výchovného prostředí, který by byl dle jejich mínění, důvodem k útěku z domova. Označilo ho 47(66%) dotazovaných z toho 26(79%) děvčat a 21(55%) chlapců. Druhým nejvíce závažným problémem uvedly, neúměrné nároky rodičů. Tento problém celkem označilo 23 (32%) dětí. V těsném závěsu je úmrtí rodiče – útek jako únik z deprimujícího prostředí, který označilo 22(31%) dětí. Pak následovaly problémy: náhradní rodič 18(25%), rozvod rodičů 14(20%), nedostatek času či nezáměr ze strany rodičů 8(11%), šikana ve škole 8(11%). S podivem na předposledním místě také s počtem 8(11%) skončil i problém se špatným prospěchem. Poměrně velká část dnešních dětí se dle svých zkušeností i doslechu z okolí prospěchem moc nezabývá a podstatná část rodičů byla donucena slevit ze svých nároků na dítě. Na posledním místě skončil dle odpovědí dětí problém záškoláctví 5(7%). (viz tabulka 3 a graf 11)
- Z odpovědí dětí je zřejmé, že pomoc by povětšinou hledaly u osob ve svém okolí, kterým můžou důvěřovat a které osobně znají. Pomoc u kamarádů by hledalo 56(79%) dotazovaných respondentů. 28(85%) děvčat a 28(74%) chlapců. Prarodiče uvedlo 9(27%) děvčat a 15(39%) chlapců. Vnouchata často hledají ochranu u svých starých rodičů, protože jsou k nim shovívavější než rodiče - vychovatelé. S podivem u učitele by hledala pomoc pouze děvčata (5(15%)). Policii by oslovilo 5(7%), linku bezpečí 4(6%) a sociálního pracovníka jen 1(1%) dítě z dotazované skupiny. (viz tabulka č. 4 a graf č. 12)

- Děti sledují své okolí a registrují případné útěky svých vrstevníků. To potvrdilo 20(28%) dotazovaných dětí tím, že zaregistrovaly ve svém okolí útěk z domova a dokázaly o něm poskytnout základní informace.

Po zpracování odpovědí a vzhledem k výsledkům průzkumu musím uvést, že došlo pouze k potvrzení hypotézy H1 a H2. Hypotéza H3 je mylná. Dle odpovědí dotazovaných dětí by nejčastěji hledali pomoc u svých kamarádů, a pak až u svých prarodičů. (viz tabulka č. 3,4 a graf č. 11,12)

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažil objasnit problematiku školního a rodinného prostředí jako zátěže dítěte, ústící v potulky a útěk od rodiny. Rozebral jsem v ní důsledky útěků dětí z domova, hledal pomoc a východiska.

Při zpracovávání tohoto problému jsem si uvědomil, jak je téma zátěže výchovného prostředí rozsáhlá a složitá. Socializační prostředí dětí by mělo být plné pozitivních podnětů. Naopak pokud je zátěžové, nekvalitní až patologické (špatný prospěch, šikana, záškoláctví, týrání a zneužívání dítěte, rozvod v rodině, úmrtí rodičů, náhradní rodič, neúměrné nároky rodičů na dítě), stává se příčinou, pro které dítě opouští domov.

Na základě studia odborné literatury a příběhů dětí získaných ze stránek linky bezpečí a institucí zabývajících se útekem dětí (policie ČR, OSPOD), jsem se snažil popsat a objasnit nejběžnější rizikové faktory školního a rodinného prostředí, vedoucí k potulkám a útekům dětí od rodiny. Předtím jsem se s touto problematikou setkal pouze v mediích a vyprávění.

Z odborné literatury a internetových stránek linky bezpečí jsem zjistil, že nejčastějším a nejzávažnějším rizikovým faktorem výchovného prostředí je fyzické týrání a zanedbávání dětí, které často končí útekem nebo vyhozením dítěte z domova. Útěk z tohoto prostředí jsou o to závažnější, protože se často jedná o útěk promyšlený, dlouhodobě plánovaný, s předsevzetím - již se domů nevrátit. Kolem vysvědčení se zvyšuje i rizikový faktor spojený se špatným prospěchem. Děti mají obavy z reakce rodičů a mnohdy se bojí vrátit domů. V tomto případě se jedná o krátkodobé a impulzivní útěky.

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřil na důsledky útěků a východiska z krizových situací, spojených s potulkou a útekem dítěte od rodiny. S útekem dětí z domova je často spojená problematika kriminality páchaná dětmi nebo na dětech. V mnoha případech z důvodu nekvalitního až patologického výchovného prostředí a s ním spojeného útěku dětí od rodiny, dochází k umístění dítěte do výchovného zařízení a tím fakticky k rozpadu rodiny.

Pomoc dětem na útěku poskytují pracovníci nejrůznějších profesí. Při jejich hledání je to policie, následnou pomoc poskytují sociální pracovníci. Nezbytným pomocníkem jsou i mnohé nestátní instituce pomáhající v krizových situacích.

Z materiálu, který jsem získal při psaní mé bakalářské práce vyplynulo, že největší podíl z celkového počtu pohřešovaných dětí v roce 2010 a části roku 2011, tvoří děti na útěku z ústavních zařízení. Na tuto tematiku má práce zaměřena nebyla, ale jistě by si zasloužila větší pozornost. Mou domněnku, že rodiče útky svých nezletilých dětí nehlásí a snaží se je řešit sami, mi potvrdila i pracovnice Oddělení sociálně-právní ochrany dětí MěÚ Hodonín. Důvodem je strach z represí sociálních pracovníků a s tím spojen finanční postih (odebrání rodinných přídatků), nebo strach z pohrdavé reakce okolí, že nejsou schopni zvládnout výchovu svých dětí a z prozrazení důvodu útěku dítěte.

V předcházení rizikových faktorů výchovného prostředí má významné místo sociální pedagogika. Zaměřuje se na každodennost života jedince, na zvládání krizových situací, na jeho ochranu před nebezpečnými vlivy. Má terapeutickou a preventivní funkci.

V praktické části jsem zpracoval dotazníky, kterými jsem se snažil zjistit postoj náhodně vybrané skupiny dětí k zátěži školního a rodinného prostředí vedoucího k potulkám a útěkům od rodiny, zjistit jejich zkušenosti s útky z domova, u koho by v případě jejich útěku z domova hledali pomoc a zjistit, který z uvedených patologických jevů ve výchovném prostředí v mé bakalářské práci by je přiměl k útěku od rodiny. Děti své okolí sledují a registrují případné útky svých vrstevníků. To potvrdilo 28% dotazovaných dětí tím, že zaregistrovaly ve svém okolí útek z domova a dokázaly o něm poskytnout základní informace.

Svou práci jsem se snažil přispět k objasnění nejběžnějších rizikových faktorů školního a rodinného prostředí vedoucí k potulkám a útěkům dětí od rodiny. Popsat důsledky a nalézt východiska. Myslím, že se mi podařilo tento cíl dosáhnout a má práce bude alespoň malým přínosem pro oblast rodinné výchovy a bude možné ji využít na školách a pracovištích zaměřených na komunikaci s cílovou skupinou spadající do dané problematiky.

Resumé

Tato práce se zabývá problematikou školního a rodinného prostředí jako zátěží dítěte, ústící v potulky a útěk od rodiny, důsledky a východisky.

V počáteční kapitole jsou vymezeny klíčové pojmy: dítě, potulka a útěk od rodiny, které se prolínají celou prací.

Druhá kapitola pojednává o školním prostředí jako zátěži. Pomocí dostupné literatury a příběhů dětí získaných ze stránek linky bezpečí a institucí zabývajících se útekem dětí (policie ČR, OSPOD), popisuje nejběžnější rizikové faktory školního prostředí vedoucí k potulkám a útekům dětí od rodiny.

Třetí kapitola obdobným způsobem pojednává o rodinném prostředí.

Čtvrtá kapitola je věnována důsledkům a východiskům z potulek a úteků od rodiny. Zaměřuje se na to, co děti při útecích dělají a s čím se mohou setkat. Pojednává o východiscích a řešeních důsledků potulek a úteků od rodiny. Tato kapitola opět čerpá informace od institucí zabývajících se útekem. Dále je tato kapitola věnována prevenci. Na možnost prevence a řešení se zaměřuje pohledem sociální pedagogiky.

Pátá praktická kapitola popisuje způsob provedení, zpracování a vyhodnocení kvantitativního průzkumu, jehož cílem je hledat, specifikovat a popsat postoj dětí k zátěži školního a rodinného prostředí vedoucího k potulkám a útekům od rodiny. Zjistit zkušenosti s touto zátěží, u koho by hledaly pomoc a zjistit, který z uvedených patologických jevů ve výchovném prostředí by je přiměl k útěku od rodiny a porovnat tyto jevy co do četnosti a závažnosti. Na základě zpracovaných odpovědí byly potvrzeny dvě ze stanovených hypotéz. Jedna hypotéza nebyla potvrzena.

Anotace

Téma, které je předmětem mé práce, je nazváno „Školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky a útěk od rodiny, důsledky a východiska“. Bakalářská práce je rozdělena do pěti částí. Teoretická část obsahuje čtyři deskriptivní kapitoly. Praktickou část tvoří kvantitativní průzkum a jeho vyhodnocení.

Cílem mé bakalářské práce byla snaha popsat a vysvětlit problematiku školního a rodinného prostředí, se zaměřením na zátěžové situace, které startují potulky a později i útoky dětí od rodiny. Dále jsem rozebral důsledky útěků a pokusil se nalézt vhodné řešení a východiska. V praktické části jsem u respondentů pomocí dotazníku zjistil jejich zkušenosti s tématem útěků dětí z domova a potvrdil si předpoklad o tom, který z uvedených patologických jevů a jaké okolnosti ve výchovném prostředí by je přiměly k útěku od rodiny. U koho by v případě útěku hledaly pomoc a s kým by jej byly ochotni řešit.

Klíčová slova

Dítě, potulka, útěk, školní prostředí, rodinné prostředí, zátěž, patologický jev, výchova.

Annotation

The topic of my thesis is “school and family environment and its weight that cause wanderings and runnings away from the family, consequences and basis. My thesis is is divided into five parts. Theoretical part contains four descriptive chapters. The practical part consists of quantitative research and evaluation.

The main point of my thesis was description and explanation of school and family environment disputableness, with focusing on stress situations, which cause wanderings and runings away from family. The next thing I discussed were consequences of runnings away and I also tried to find an appropriate solutions and

resources. In the practical part I asked respondents by using the questionnaires to find out their experiences with children runings from home, that confirmed the assumption about pathology effects and circumstances in the educational environment that forced children to run away from house. Where would they search for help and with who would they talk about it to.

Key words

Child, wanderings, runnings, school environment, family background, stress, pathology effect, upbringing.

Seznam použité literatury a další prameny

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Abgral, J.M. Mechanismus sekt. Praha: Karolinum 1999, 1. Vydání, 253 s. ISBN 80-7184-774-7

Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kolektiv. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing 1995, 1. vydání, 248 s. ISBN 80-7169-192-5

Gjuričová, Š., Kocourková, J., Koutek, J. Podoby násilí v rodině. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, 104 s. ISBN 80-7021-416-3

Kloubek, M. Metodika pátrání Policie ČR po pohřešovaných dětech na útěku. Příspěvek na konferenci Dítě a dospívající na útěku, pořádané Sdružením Linka bezpečí 18. 4. 2006, Praha, nepublikováno.

Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, 256 s. ISBN 80-7367-014-3

Kraus, B., Poláčková, V. et.al. Člověk-prostředí-výchova k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 1. vydání, 199 s. ISBN 80-7315-004-2

Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I, Brno: IMS, 2009, 63 s.

Kraus, B. K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky, Brno:IMS, s. 13

Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, 151 s. ISBN 80-7178-945-3

Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. děti a jejich problémy sborník studií. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, 141 s. ISBN 80-239-4482-7

Matějček, Z. Praxe dětského psychologického poradenství. SPN Praha, 1991, 1. vydání, 336 s. ISBN 80-04-24526-9

Matějček, Z. / Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994, 1. vydání, 214 s. ISBN 80-85824-06-X

- Matějček, Z. / Dytrych, Z. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 1999, 1. vydání, 144 s. ISBN 80-7169-897-0
- Matějček, Z. / Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 2002, 1. vydání, 128 s. ISBN 80-247-0332-7
- Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 1. vydání, 124 s. ISBN 80-901424-7-8
- Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, 1. vydání, 288 s. ISBN 80-7178-549-0
- Přadka, M. Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí. Brno: TISK, knižní výroba, n.p., 1983, 1. vydání, 173 s. ISBN 55-953-83
- Průcha, J. Walterová, E. Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: nakladatelství Portál, 1995, 1. vydání, 292 s. ISBN80-7178-029-4
- Radvan, E. Vavřík, M. Mezodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009, 57 s.
- Řehoř, A. Metodologie I. Brno: IMS, 2009, 74 s.
- Vališová, A. Kasíková, H. a kol. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, 2006, 1. vydání, 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0
- Vágnerová, M. Patopsychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999, 448 s. ISBN 80-7178-214-9
- Vágnerová, M. Psychologie problémového dítěte školního věku. Praha: Karolinum, 1997, 1. vydání, 170 s. ISBN 80-7184-488-8
- <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/soutez/2005/diteutek.doc>, 20.2.2011
- <http://www.celostnimedicina.cz/rodinne-prostredi.htm#ixzz1C8ya4Acp>, 10.12.2010
- <http://centrumprev.sweb.cz/MANUAL/MANUALVI-oddil5.htm>, 24.2.2011
- http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_436.pdf, 20.2.2011
- <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>, 16.2.2010
- <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=239>, Sborník z konference "Dítě a dospívající na útěku", 20.5.2010
- <http://www.mpsv.cz/cs/7242>, 15. 2. 2011
- http://www.pedagog.ic.cz/neumeister_dok/soubory/Lekce_3.doc
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana
- http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_58.pdf, 20.2.2011

Přílohy

Příloha č. 1: Statistika pohřešovaných dětí (zdroj Policejní prezidium České republiky, preventivně informační odbor KPP)

Příloha č. 2: Dotazník

Statistiky

Počítáno ke dni: **09.02.2011.**

Za rok 2010

Aktivní	pohřeshované do 15 let		pohřeshované do 18 let		
	pohřeshované	svěřenci	pohřeshované	svěřenci	
útvary ČR	3	33	15	151	
Muži	2	19	4	87	
Ženy	1	14	11	64	
celkem pohřeshováno	36		166		celkem 202
Archiv	pohřeshované do 15 let		pohřeshované do 18 let		
	pohřeshované	svěřenci	pohřeshované	svěřenci	
útvary ČR	613	857	1199	3852	
Muži	274	561	475	2795	
Ženy	339	296	724	1057	
celkem pohřeshováno	1470		5051		celkem 6521
Celkem	pohřeshované do 15 let		pohřeshované do 18 let		
	pohřeshované	svěřenci	pohřeshované	svěřenci	
útvary ČR	616	890	1214	4003	
Muži	276	580	479	2882	
Ženy	340	310	735	1121	
celkem pohřeshováno	1506		5217		celkem 6723

Aktivní	pohřešované do 15 let		pohřešované do 18 let			
	pohřešované	svěřenci	pohřešované	svěřenci		
útvary ČR	0	7	17	125		
Muži	0	5	2	80		
Ženy	0	2	15	45		
celkem pohřešováno	7		142		celkem	149
Archiv	pohřešované do 15 let		pohřešované do 18 let			
	pohřešované	svěřenci	pohřešované	svěřenci		
útvary ČR	23	28	135	313		
Muži	14	15	57	243		
Ženy	9	13	78	70		
celkem pohřešováno	51		448		celkem	499
Celkem	pohřešované do 15 let		pohřešované do 18 let			
	pohřešované	svěřenci	pohřešované	svěřenci		
útvary ČR	23	35	152	438		
Muži	14	20	59	323		
Ženy	9	15	93	115		
celkem pohřešováno	58		590		celkem	648

Dotazník

Tento dotazník je součástí bakalářské práce na téma školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky a útěk od rodiny, jeho důsledky a východiska.

Nemusíš se bát, dotazník je zcela anonymní a je jen na Tobě, zda ho vyplníš. Pokud se tak rozhodneš, moc Tě prosím, aby údaje Tebou napsané, byly pravdivé.

1. Osobní údaje

a) pohlaví muž žena

b) věk .....

c) rodina, ve které žiji je: úplná (oba rodiče vlastní)

neúplná (pouze jeden rodič)

doplněná (nový rodič nebo přítel rodiče)

jiná (doplň) .....

2. Utekl/a jsi někdy z domova? ano ne

v případě, že ano byl tvůj útěk: a) impulzivní bez rozmyslu

b) dlouhodobě plánovaný – promyšlený

důvod útěku.....

jakou dobu jsi strávil na útěku.....

jak jsi trávil čas na útěku, kde jsi byl.....

vrátil ses sám ano/nebo ti někdo pomohl a kdo.....

vyřešil tvůj útěk tvůj problém ano ne

3. Přemýšlel/a jsi někdy o útěku z domova? ano ne

Pokud ano, z jakého důvodu.....

4. Pokud bys prožíval některý z níže uvedených problémů, který z nich by byl pro tebe důvodem k útěku z domova?

- a) Špatný prospěch ano ne
- b) Šikana ve škole ano ne
- c) Záškoláctví (odhalené) ano ne
- d) Týrání a zneužívání rodiči ano ne
- e) Rozvod rodičů ano ne
- f) Úmrtí rodiče – útek jako únik z deprimujícího prostředí ano ne
- g) Náhradní rodič ano ne
- h) Neúměrné nároky rodičů ano ne
- i) Nedostatek času či nezáměr ze strany rodičů ano ne

5. Pokud bys byl/a na útěku, hledal/a bys pomoc u:

prarodičů kamarádů učitel soc. pracovník policie linka bezpečí

6. Je v tvém okolí někdo, kdo utekl z domova? ano ne

Pokud ano, myslíš, že útek vyřešil jeho problém ano ne

jak trávil čas na útěku .....

jak dlouho byl na útěku .....

vrátil se sám .....

Děkuji za vyplnění!